

bara freden, wälfigne årswäxten och jordens gröda, af-
wärlje allehanda smittosamma sjukdomar och farliga anstöt-
ter, så hoppas man, at inwånarena här skola inom
kort tid genom wår hulda Öfwerhets ömna och wi-
sa anstalter komma til all selsönkelig trefnad och
wälmågo.

A G Å

*****

Til Herr Auctoren

Min Bror, som lärdom är ditt skepp, och dygden wäder,
så skall du hinna snarc til ärans goda hamn,
der Dygdens Systrars hoop til dig i skeppet träder,
och tager tig i famn,

Wälkommen! säija de, din ankomst alla fågnar,
din resas förtgång, med den mycket goda winn,
som drifwit har ditt skepp: du hunnit dit dig ägnar,
i denna hamnen in.

Här skall ett ständigt lugn ditt skepp och gods befreda;
nu får du lasta ut med nöije wahran din:
här will man dig ett rum til ständig boning reda,
Lef fäll! wälkommen in!

HENRIC ACHRENIUS,

JESU NAMN!
HISTORISK och OECONOMISK
BESKRIFNING
ÖFVER

CAJANABORGS-

LAN,

MED
WEDERBÖRANDES TILSTÄDIELSE,
UNDER
OECONOMIE PROFESSORENS och KONGL. SV.
WETTENSK. ACADEMIENS LEDAMOTS

HERR PEHR KALMS
INSEENDE,

FÖR MAGISTER KRANTSSENS ÄRHÄLLANDE,
TIL ALMÄNT OMPRÖFWANDE FRAMGIF-
WEN I ÅBO ACADEM. ÖFRE SAL,
DEN 13. JUNII 1754.

AF

ERIC CASTRÉN,

ÖSTERBOTNINGE.

ÅBO Tryckt, hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor,
Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL,

Probsten och Kyrckioherden öfver Församlingarne i Sor-
kamo, och det dertil lydande Contract,
Högärevärdige och Höglärde,

Herr LARS HENRIC BACKMAN,

Rectoren vid Trivial Scholan i Uhleå,
Wälärewärdige och Höglärde

Herr Mag. JACOB SALMEN.

Notarien vid Dom Capitlet i Åbo,
Ädle och Höglärde

Herr Mag. ABRAHAM FROSTERUS.

Kyrckioherden wid Församlingen i Cajana,
Wälärewärdige och Höglärde

Herr Mag. JOHAN FROSTERUS.

Vice Pastoren wid Församlingen i Paldamo,
Wälärewärdige och Höglärde,

Herr SIMON APPELGREN,

Min Gunstige Cousin.

Samtelige mine Synnerlige Gynnare.

Till vederståelse af min erkänsla för ertedd gunst;
upoffres Eder, Mine Gynnare, detta Academiska
arbete, med tålönnskan af all jordisk och himmelsk Lyck-
salighet.

Mine Gynnares

ödmjuker tjänare,
ERIC CASTREN.

FÖRETAL.

I Bland de hinder, som härintill legat wår Hushäll-
ning i vägen, kan billigt räknas okunnoghet
och mörcker, hwaruti wi lefwat i ansende til
wårt Fäderneslands läge, des naturliga lynne
och beskaffenhet. Ty så länge man icke har sig
noga bekant en ords tilstånd och des naturliga skick och
förmåner; så kunna ei heller medel påträffas, som äro
tjenlige, och lämpa sig til des vidare upodling och hushäll-
ningens förbättrande. Naturen har icke heller jämt tilde-
lat alla orter sina häfwor, utan det ena landskapet mer,
det andra åter mindre fördelar, och det ena godt förråd på
der, som et annat åter saknar: fordras alltså olika hielpredor
och medel til at underhielpa naturen, som icke alltid sielfmant
frambringa sina alster. Ibland de förnämligaste medel til et lands
ophielpande äro snille och konst, hwilka i ansende til landets
olika tilstånd på olika sätt förhålla sig til des uprättande, och
på hwilka grundfästen wår hushällning ganska mycket beror.
Om desse hielpemedel skola bidra til hwar och en ords sär-
skilte hushällnings upkomst, så är owederfäjeligit, at en
noga kundskap om ortens egenteliga natur och egenskaper
m. m. bör förutgå, och dertil bana vägen. Men erfarenhe-
ten

ten har beklageligen lämnat oss tydeliga wedermälen af det mörcker, hwaruti wi nästan här intil famlat; så at wi föga, eller aldeles intet, wärdat wårt Fäderneslands tilstånd, ehuru faken oss ganska nära angät.

Wi kunna dock med säkerhet spä wåre tider et blidare utfende, då et landet så nyttigt wärf med större eftertryck börjat angripas, sedan man blifwit öfwertygad om nödwändigheten och nyttan af wårt Fäderneslands rätta kännande, Högstansfede samhällen, wittre och i hushållningskonsten ikarpsynte män, som Fäderneslandets wälfärds befrämjande haft til ögnamåle, hafwa ock för detta förestält nödwändigheten af Fäderneslandets kännning, och wist huru mycket den allmänna wälfärden deruppå beror, samt at hushållningen ei kan bringas under allmänne och oryggelige reglor förr, än man på det nogaste giort sig underrättad om hwar och en orts tilstånd och beskaffenhet m. m.

Af kärlek för min födelse ort, har ock jag, då jag är sinnad at utgifwa mit andra Academiska lärospån, fram för andre ämnen utwalt detta närwarande om CAJANA-BORGS-LÄN, och i synnerhet om dess hushållning; på det jag hälft til någon del måtte lägga det allmänna under ögonen detta Landets lynne och beskaffenhet, samt inwånarnas näringar, och underhielpa den brist af underrättelse härutinnan, som hos måtta delen af mina Landsmän alt härtils haft inrymme. Et så afågit, eller ytterst wid Swea gränstfor belägit land, har icke heller annars kunnat, än undgå sina Landsmäns åtancka; erfarenheten intygar jämwäl, det denne ort warit så aldeles i mörcker inwefwad, at de knappast mer än til namnet warit dem flästom kunnig.

Jag widgår gierna, at uti denne Beskrifning saknas mycket, som jag dels för tidsens korthet, som ei tillät mig, at så noga nagelfara alt, som sig bort, och jag welat, dels ock för widlyfthetens undgående, som mina omständigheter mig pålägga,

lägga, nödgats utelämna: Men här af torde likwäl wåre hushållare gifwas tillfälle, at fåta sin estertancka på denne orts hushållning och dess förbättrande.

Emedan alla Läfare icke kunna wara af enahanda tycke och smak, så är det ock säfångt af mig at wänta, det detta Arbete blefwe blott enahanda omdöme underkastat. Dock smickrar jag mig med det sägnelamma hopp, at alla de, som allmänhetens wältröfnad hafwa til syftemål, es lära med widrigt öga anse desse få blader.

S. I.

Efter som det hålles för en dags sanning af alla, som skrifwit och talt om språk, samt deras lynne och beskaffenhet i första tiderne, at de med tiden äro wordne ordrikare; men gät med dem, som med all annor mencklig kundskap, i början helt smäte och fattigt til; så at med et enda ord fast många i handel och wandel förekommande ting blifwit betecknade: Så förmodar jag mig wid beskrifningen af Cajane Land någorlunda stå at ursächta, om jag ei annars, än igenom biwägar har kunnat finna igen rätta stamordet til det namnet; hälft så många *notioner* äro, som under tiden hålles för *simplicia*, från hwilka alla, ordet som frågas om, wid första påfendet tycks skola kunna leda sin härkomst.

Jag wet at *etyma* äro af åtkillige så olikt opdickade, at de äro mera löglige, än tienlige, at fåta faken i bättre lius och ansende; hwaraf mången tagit sig före, at anse *studium etymologicum* såsom en del af den så kallade *otiosa critica*. Men som ingen kan, utan med nöje, ställa sig en sak för ögonen, der *etymologien* och *historien* räcka hwarannan handen; hälft det är troligt, at de första *nomenclatores* icke slumpewis, utan skäligen och med moget betänckande gifwit hwar och en sak, hwart och et ting, sit egenteliga märcke:

Så är til förmodandes, hwad Cajana namnet widkommer, at när man til dess *origine* har at beropa sig uppå nuwarande ordets betydning, och finner grund dertil i sielfwa historien; lærer man ock kunna göra sig försäkrad om den fanningen, som låter så otwungit leda sig af den samma öfwerensstämmelsen.

§. 2.

CAJANA af *Cainus* betyder i moderspråket *virginitatis servata constantiam*, och wil hafwa inwånarena erhintrade om sina förfäders fria, men dygdiga umgängelse, den desse velat wåra tider til eftersyn ta osörmärckt förehålla. Af *Cainus* nämnes *Cainu* en Österbotninge, som Biskopen Doctor JUSLENIUS samma ord i sin ordabok uttyder. Hela Österbotn har ock fordom blifwit kallad Cajanaland; hwarföre äfwen Konung CARL den IX. i sin Konglige titel låtit kalla sig the Cajaners Konung.

Men om *Cainus* och *Cainu* äro just de första *simplicia*, hwadan Cajana fät sit namn, är en sak, som gifwer anledning til nogare eftertancka. At Finskan och Giötskan äro af en stam i början utlächtade, det lämna oss många ord, hälst *publique* ställen och orters enahanda namn än i dag, mycken anledning at tro, om ei aldeles öfwertyga oss derom. At *Tirckar* och *Asiamen*, hwilka af wåre äldsta tiders handlings skrifware blifwa tillika ock *Vaner* nämde, warit de samma, som wår nordiska werld först *peuplerat*, samt at de samme, som fätt sig ned på andra sidan om *botniska* hafswiken, blifwit nämde *Vandaler*, och de som til Öster slagit ned sina bopålar, kallat sig *Vänder*; jämwäl at den ena, så wäl som andra släkten, af Scytho-Celtiska stamordet *Van* eller *Ven*, det är watn, samfält fätt sit näron, det äro fast flera wittnen til både i Swerige och Venland, både i Ryssland och Norge, än ämnet gier här tillstånd ae utförli-

förligare bekräfta (a). Dock som de Amazoniska kwennor (b) hålles allmänt före wara af Vandalis et Venedis, det är, Göcher och Sarmader, utlächtade, och det icke allenast är witterligt om dem, at de i Norden wilstats, utan ock derjämte haft sit tilhåld wid Qwena wesi (se Rudbecks *Atlantica*, samt de dertil hörige Norlands Geogr. taflor) just i den neigden, som nu heter Cajaneland, och i fordom tima hetat *Kwenland*, *Konugardia*, *Amazonia*, seu *Terra faminarum*; (c) så kan ock den meningen på wist sätt tolas, at som Cajana fätt sit namn af Gudinnan Fregs så frodige och frie Vestaler, som manhaftige Sköldmöer; Så står ock både *Kåna*, *Kwen* och *Cajan* af order *Van* eller *Ven* så mycket lättare at leda, som flera ord gifwes i det ena, så wäl som det andra språket, hwarest åtskillige bokstäfwer, men hållt C. och K. efter Nordlänningarnes sätt at tala, blifwa *literis radicalibus præfigerade*, och dem til wårn och wårjo lika som förut planterade (d).

(a) Se de *twenne* disput. som under wår *Vidsfragdade Antiquarii*, Professorens wid denne Kongl. *Académie*, samt *Bibliothecariens*, Högadte Herr A. SCARINS insende her af trycket utkomne *ero de Gentis Vanorum prileis in Westrogothia sedibus part. I. pag. 24. seqv.*

(b) At *Amazoniska* qvinnorna äro til sin bård Gættske *Skaldmæer*, komma både de in- och utländske besdatecknare måst alla öfwerens om, som om *Alsbidas*, *Hervors*, *Blendas*, *Torborgs* och andre det *Kønets* merckelige hieltebragder weta berättat; (se *Hans Excell. Riks-Rådet och Acad. Cancellarens Baron PALMSTIERNAS* disp. de *Vera animi virtute heroica*) Dock wet man ei, om de taga saken på sin rätta fot, som tro *Amazonerne* i sin tid hafwa varit en enskilt rådande

rådande nation afver vissa lender och herskaper. Men ei skulle synes troligare, at som Päviska riket med de der till börrige andeliga gillen och hermaesterskaper icke alla på en ort liggande eller rådande ero; afven ock desse bedniske ordens hustrarne föga någorstades hela Land och Riken regerat, ehuru de varit sins emellan til vissa regler förbundne, ibland hvilka var den förnämste, at de sit qvintliga Køn med et måntligt hierta ikleda måtte, samt sin naturliga frihet emot andra Kønens afvervalde måntligen skulle förfacta. Denne meningen tyckes vara så mycket sannolikare, som ibland Tatarerne under samma Amæsus namnet gifves qvinnor, som intil våra tider ero behållna via husbonds valdet hvar i sin familie. Manner steds och tusteds flera i huset, hvilka dock alla stå under Matmodrens macht och lydna i hvad som til slechtets och familiens conservation erforderligt vara kan. Och när den regerande Kven Mader eller husbondan dör undan, stiger äldsta dotren til verdskapet, hvarvid det andra kønets närmaste blodsforvantter bestås ingen annan rätt, än den deras fader i huset förut varit underkastade. jämsför Aët. Liter. Sveth. anni 1728. p. 400. I Bischaja uti Spanien går nästan afven så til, undantagandes, at bland de der i trachten boende qvinnor ingen gifter, hvarcken af män eller qvinnor leden varder, se Hybners Stats Lexicon under det ordet Räntery.

(c) se Adam. Bremensis hist. eccl. regnn. Septentr. edit. Fabricii pag. 37. och pag. 58. 61. På samtelige de anförda ställen kallas vår Lands ort nu terra fœminarum, åter på de andra tvänne ställen patria Amazonum. Förtydandes denne andeliga man, och befärdtecknare så mycket

MERA

mera vitsord, som han lefvat just den tiden, då det bandt, som han vet förtälja.

(d) At man har i Norden, som annorstades i senare tider, in verbis derivativis, med en eller flera bokstafver under tiden förökt sielfva namordet per prosthesis, figuram italicam grammaticam, derpå kunde oändeligen många bevis förbringas. Til exempel kan vara nog, at Svan cygnus säjes af Van, efter det den foglen halft viftas och bamtar sin föda ur vattnet. Ut af Veden, silva säjes Svedja, exure. Holmgård kalla Ryssarne Cholmgård; Alagard, Chasgard, och Hunnerne, nostros olim conterraneos nomen de Chunnos. Så nämnes hos dem ock den åen Dvina, som läper in i hvita hafvet, hvilken i Gætska sagorne nämnes af Van eller Ven, Vina åen.

§. 3.

Den meningen, som jag om Qwenland i 2. §. andragit, stadfäst icke allenast MESSERIUS, Svecanæ historiae Parens, uti sin dedication til 15. Tom. af sin Hist. den han säjer sig författat in castro Qwenlandia Cajanaburgensi, utan påstår jämsväl vär tids värdfaste Polyhistor, Herr Biskopen RHYZELIUS uti sin Svethia munita pag. 35. at Cajaneland har varit den rätta och sanskylliga Amazonia, Køn och Qwenland, der de gamla Göther, när de gjort sin här-färd Öster ut åt Asien, lämnat sina qvinnor, hvilka sig emot wäldfriare der en längan tid förswarat. Til yttermera bewis andrager mehr bemälte Herr Biskopen et här ofwärföre citerat ställe af *Adamo Bremensis*, at Kong EDMUND, en son af Kong OLOF Skautkonung, frickat sin son med en wäldig här til at intaga regionem fœminarum, men han blef der med hela hären förgjord af de der boende, som hade honom til men och förfång watten förgiftat.

§. 4.

Utom det, som redan är anført, är ock onkeligt, at som hela Österbotn i äldsta tiderne varit af Lappar bebodd, så hafwa äfwen denne orts äldsta inbyggare twifwels utan varit Lappar. Det kan med säkerhet dömmas af deras efterlämnade bya- och Träske namn, som i synnerhet: Katterma, Mikittä, Luajerwi, Lappajerwi m. m. Denne mening får äfwen styrcka deraf, at inbyggarna ännu uti deras öfliga näringsfätt, såsom jagt och diurfänge, ganska mycket likna Lapparna; det bylag, som gränsar til Kufamo Lappmarck, har haft ifrån urminnes tider, och äfwen nu för tiden underhåller tama Renar, hwilka af inwånarena derstädes på lika fätt, som af Lapparna, nyttjas wid körflor, hwarom bätte fram vidare skall handlas. Men om, och hwarföre Lapparne lämnat denne ort, och, som förmenes, flyttat sig til Kufamo, derom har man ingen tillförlätelig kundskap.

At det sedermera här planterade folcket härstammar ifrån Sawolax och Carelen, det bestyrcka deras medförde slächte- och tilnamn, deras dialect, Klädedrägt och Carelska runor, m. m. Wäre minneskrifter intyga jämwäl, det Glorwürdigst i äminnelle Konung GUSTAV den Ista påbudic, det denne ort med nybyggare ifrån Carelen och Sawolax samt Siökanten skulle förfes, hwilket Påbud äfwen af Konung CARL den IX. blef förnyat, och landet med flere inbyggare ifrån Carelen och Sawolax förökt.

Eljest har gemene man här i orten öfwer alt en gammal saga om det så kallade *Metelin waki*, eller et Rofwarepartie, som fordom i skogar och ödesmarcker härstädes skal tilhållit. På flera ställen i orten skola än finnas stora gropar eller Kulor i jorden, som utwisa, hwarest desse rofware haft sina boningar och sig undangiömt; dessemellan hafwa de plundrat och mördat hwem de öfwerkommit. Men man får ingen den ringaste esterrättelse af inbyggarna i orten,

ten, hwad slags folck de varit, och hwad tid, huru länge m. m. de på detta fättet fortfarit och sig undandölgit. Dock lära de icke varit nägre efterlämningar af Lappar, icke heller Ryssar, utan närmare (hwilket ock sielfwa ordet *Metelin Waki* tyckes gifwa tilkänna) af de uprorsmakare, hwilka i Finland upfat sig emot Konung CARL den IX, då Han förjagade Konung SIGISMUND. Mig har ock blifwit berättat, at ifrån Muhos Kyrckan at söder wid gränsten emellan Uhleä- och Limmingo Sockn än skola synas lämningar qwar efter en af grästen murad wall, som liknat en borg-gård, hwarest dessa *Metelin Waki* äfwen skola haft sit tilhåld. Högden eller kullan, hwarest Borgen städt, kallas af inbyggarna *Metelin Waars*. I Sotkamo Sockn finnes ock en backa, som efter dem kallas *Metelin Maki*, hwarest de föregifwes i många år hafwa sig undanstuckit. Omfider har dock Allmogen gaddat sig tilhopa, och upfökt deras kulor och nästen, samt dem aldeles utrotat.

Cajanaborgs Len är belägit uti norra delen af Österbotn, och begriper under sig *Cajana Stad*, jemte *Paldamo* och *Sotkamo Socknar*. Härunder hörer et ganska widsträckt land, som dock til en stor del är obebodt och oupoladt. Naturen har med en Landtrygg, på Finska *maanselka*, omgifwit landet til Öster, Söder, och Sydwäst, och derigenom i Öster afskildt det ifrån Ryssland, i Syd-Syd-Ost ifrån Carelen, och i Söder och Syd-Wäst ifrån Sawolax, eller Cuopio och Idensalmi Socknar. Ifrån denne Landtrygg leda åtskilliga bäckar och strömmar sit ursprung, som dels inflyta uti Cajana Län och Uhleä träsk, samt derifrån vidare til Borniska hafwet, dels ock i Öster i Ryssland, och at Ryska Staden Kemi, eller hwita hafwet, i Syd Syd-Ost i Piellisjärwi, och i Söder- och Sydwäst i Idensalmi träsket. Rå-

och gränfeskilnaden emellan detta Län och benämde grannar stödjer sig ock gemenligen på watuloppet, i synnerhet med Ryssland; hållt Ryssarne för detta med flit affkaffat och undanrögt merendels alla gamla råmärcken, under det de den ena skogstrachten efter den andra inkräcka fökt.

Detta länet innefattar uti sig många dels högre och nog långsträckt, dels ock lägre berg och backar, sandåsar, höjder och kullor. Dock är landet merendels slätt och jämt, och finnes jämwäl på de högsta kullorne sådan marck, som til åker kan uptagas och beredas. De här och der i landet befintelige stenbackar och stenrösen kunde ock til åkerjord upbrytas och förädlas. Här förekomma ock på flera ställen torra sandhedar, (dock med godt förråd på timmer och stockar,) och lågt liggande stacka och widsträckta, til en del tämmeligen sancka, måsar och kiärr, hwilka om de uptogos och uprödjades, som wederbörde, likwäl förde stor nytta med sig. Nästan hälften af landets rymd utgjöra de här befintelige wida träsk, som falla in uti Uhleå äen, så ock de oräckneliga många insjöar utan något ut- och inlopp.

§. 6.

Landet ligger under en sund och hälsofam luft. Det skönies nogsamf derutaf, at här finnes åtskillige gamle män af 70. å 80. års ålder, förutan twänne bönder i Paldamo Sockn, af hwilcka den ena redan skal hunnit til 113. och den andra til 99. års ålder. Desse äro ännu tämmeligen kryge och rörlige. Den senare har i lifwet af sina barn och barn-barns-bara 90. personer; hans hustru afled först för 8. år tillbaka, som skal warit 80. och någre år gammal. Deras diat kan ei synnerligen skiljas ifrån andras, utom det de altid warit någorlunda förmögne, och äfwen under miswäxt ären ägt någon sad til lissupphälle; så at de icke warit twungne at blott leswa af barke-

barkebröd. Derjemte äro de, som nästan alt folck här i orten, store älskare af miölck, hwaraf härstädes om sommaren besparas en god del til wintern; så at de mer behälne hemmanen fällan äro utan surmiölck.

Utaf kall feber wet man så godt som intet härstädes; men deremot är hitlig feber, jemte håll och styng mycket gängse och tid efter annan hädanrycker mycket folck.

Et kraftigt wedermäle af ortens sunda climat är ock folckets ärliga och ansefliga tiltagande, som ställes i folklar dag, då äldre tider jämföres med de nyare. Under de obeskriwefligen hårda miswäxt ären 1695. 1696. och 1697. har denne ort igenom hungers nöd, hwaraf denne delen af Österbotn erfarit de ötmaste känningar, blifwit mycket utblottad på Inwänare. Sedermera, i synnerhet 1716. och 1717. har Ryssen mördat och härifrån bortfördt mycket folck; så at enligen följande utdrag af Mantals Längderne, har i desse Socknar 1725. allenast befunnits 1243. personer, hwilka dock genom Guds wällsignelse under 28 års tid förökt sig til 2833. personer, som utdraget af sidstledne eller 1753. års Mantals Längder utwisar, utom den ansefliga myckenhet af ungdom, som tid efter annan, och i synnerhet under sidsta miswäxt ären 1735. 1737. 1739. 1740. 1741. och 1742. begifwit sig härifrån til föranten, och de ifrån Mantals Längderne utlämnade både gamle och unge.

Utdrag af 1725. års Mantals Längder.

	Husb. och Matn.	Söner Mägar Dräng.	Döttrar och Pigor.	Torpare.	Inhy. les.	Lisdrifvare.	Samma Personer.
<i>Paldamo</i>	561	111	113	13		2	800
<i>Sorkamo</i>	307	74	41	19		2	443
Summa	868	185	154	32		4	1243

Förteckning på födda och döda i Paldamo Sockn.

Årtal	Fodde		Dode		Summa	
	Man-kön.	Quin-kön.	Man-kön.	Quin-kön.	Födde	Döde.
1749	97	101	72	86	198	158
1750	106	109	26	27	215	53
1751	115	83	37	40	198	77
1752	96	118	24	23	214	47
1753	108	107	30	19	215	49
	522	518	189	195	1040	384

Förteckning på födda och döda i Sotkamo Sockn.

Årtal	Fodda		Döda		Summa	
	Man-kön.	Quin-kön.	Man-kön.	Quin-kön.	Födde	Döde.
1750	45	55	14	27	100	41
1751	61	51	30	20	112	50
1752	54	61	10	21	115	31
	160	167	54	68	327	122

Ehuru folckförökelsen på en så kært tid varit anseelig, så måste man dock ännu klaga öfwer brist på nödigt folck. Uti denna widt belägna ort kunde til det minsta dubbelt antal af folck emot det som här nu för tiden är, med Landets närmare uprödning i början sysselsättas; och alt der- efter som de wore i stånd til at uptaga och uparbete de allestädes här befintelige mäsar och kiärr, och annars förbättra ängarne, så wore här ymnigt tilfalle at uptaga åker; då et långt större antal af folck här wäl kunde nära sig.

Utdrag af 1753 års Mantals Längder

Allmoget.				Strånds Personer och Inhyfse.			
Husb. och Hufvudmän för hush.	bonde och Soldater	Söner och Mäggar	Döttrar och Söner	Bolagsmän och Drängar	Sunta och Perio-ner.	Husbönd. och Mägar	Söner, Drängar och Döttrar
384	402	443	377	92	90	36	19
214	210	195	170	51	1788	32	31
598	612	638	547	143	897	68	19
					2685		31
							19
							86
							62
							148

Folckets årliga tiltagande kan i synnerhet aftagas af följande förteckningar öfwer födda och döda, som utwisa at de föddas antal öfwergår de dödas.

§. 7.

Almogen uti detta Län är til mästa delen artessam och idog uti desz fyslor. Den stämmer öfwerens med Sawolax bonden och Carelaren icke allenast uti desz mästa närings sätt, utan ock ganska nära uti det Finska språkets dialekt och uttalande, såsom ock uti kläde dräkten, undantagandes det Cajana bonden brukar halsduk, men de andre intet. Bönderne härstädes bibehålla ock, äfwen som Carelare, barn efter barn sina wanliga släkte- eller tilnamn. Uti andre seder afgå de dock ifrån Sawolax och Carelske bönderna, och likna mera andre Österbotningar. Uti sine hus äro de snygge och renlige; i mat och kläder måttelige. Dessutan äro de menlöse, kärliche, upricktige och höflige emot hwarannan inbördes, emot främmande wälwiljige och gode Gäst-gifware. De hafwa ock altid hyft en synnerlig trohet och wördnad emot Öfwerheten, och mycken kärlek emot sina Siälsförjare.

Til växten äro de medelmättige, (a) men derjämte af god styrcka, och synnerligen lättä och wiga, som nogsam kan märckas af deras mycket behändiga löpande på skidor.

Under ofredstiderna, då de af sine hängstyrige grannar blifwit oroad, har i synnerhet gränse almogen å daga lagt åtskillige prof af mandom och fridbarhet, medelst det den fordom flera resor ryckt öfwer gränsen til Rysland. Til bewis härtill kan anföras det märckeliga infall, som 90. bönder år 1589. gjorde til Rysland, då de om natten emot Petri dag med stormande hand intagit Staden *Candalachi* eller *Kuola*. Detta har så högt behagat Konung JOHAN den III, at Han skrifwit efter deras anförare *Vesainen*, som warit en stark och hurtig-karl; på det Han skulle få se honom, och hedra honom på något sätt. Och sedan han året derpå blifwit slagen i Rysland, har Högtbemelte Hans Kongl. Maj:t skickat Anckan föräring, samt benådat henne med frihet på hennes

hennes hemman. Efter *Vesainen* har desse Finnars Anförare warit en modig och tapper man *Clemens Ericsson*, ifrån detta Län, hwilken ock af Konung CARL den IX. blifwit efterskrefwen, och til belöning för des oförtrurna trohet och mandom med äreskäncker begåfwad. Efter hans underdånigsta anhållande har ock Hans Kongl Maj:t wid samma tillfälle samtyckt til *Cajansborgs fundation* (b). År 1656. hafwa ock desse Cajana-boer på tre ställen slagit et antal af 1100:de Ryslar, och eröfrat 2:ne fahnor, som år 1659. blifwit skickade til Gøtheborg, och på Riksdagen derstädes för Glorwördigt i äminnelse Konung CARL GUSTAV presenterade (c). I äldre tider hafwa icke heller qwinfolcken härstädes låtit skrämra sig af fiendens grymhet, at tillika med mans-personerne, draga i härnad, hwarom hos gemene man åtkillige berättelser ännu gå i swang.

Af tiufnad höres här på orten ganska sällan; deras bodor och wisthus, i synnerhet up i landet, äro merendels utan något lås. Ei heller kan man säga, at de äro til andra laster särdeles begifne.

En del af Almogen är mycket fallen för Runors diktande och siungande, som man här med flera sådane qwicka, och otroligen fintlige, samt sinrika runor, hwilka de wid wissa tilfällen qwäda, kunde bestrycka; så framt intet desse b'aden til något annat woré ämnade. Uti Hedendomen hafwa ock åtkillige widkeppelser och synnerlige plägseder irritat sig hos folcket, af hwilka någre öfwerlefwor ännu finnas här och där i landet; hwarom uti afhandlingen framdeles vidare skal förmälas.

(a) För detta Proffsen i Paldamo JOHAN CAIPIUS berättar vel uti desz annu i manuscript befintelige beskrifning öfwer detta Len, at her fordom funnits stort och groft folk, som han hållit sære baswa varit af den store Jätten

Jætten Calevas efterkommande, men intzgar dock derjemte, at deras barn och barn barn ei hunnit til sådan storlek. I nyeligare tider wet man icke heller at orten frambrakt någre synnerligen store, förutan den ofanteligen store Daniel Cajanus, som för några år sedan affidit i Holland; Hans skal varit 3. alnar och 3. $\frac{1}{2}$ quarter lång. Denne Cajani föräldrar, hafva allenast varit af medelmätig storlek, icke heller bar i desz slægt funnits någon besynnerligen stor. Hvad desz upfostran angår, så bar den icke varit på något sätt synnerlig eller ifrån andras skiljagktig.

(b) Jämför benämde Probstens CAJANI manuscript.

(c) Herom förmales uti förberörde Probst. J. CAJANI visitations act, af år 1701. festo Mariæ annunciationis, som finnes i Åbo Dom Capitlets Archivo, bevaras, så vel som af de andre i nämde Archivo besintelige handlingar, hvilka uti detta arbete kunnat tiens mig til någon uplysning, Consistorii Notarien Herr Magister ABR. FROSTERUS gunstigt lemnat mig del.

§. 8.

Innan jag skrider vidare, til at kortel. igenom löpa hwarje del uti mitt förelatta ämne, wil jag här allenast med några ord inrycka desse Socknars Privilegier, hvilcka dem samfält äro förunt. Tilförene har detta Län varit under utskrifning, då icke allenast uti krigs-utan ock i freds tider knecktar härifrån blifwit utskrefne och utförde. Dock är Länet igenom det af Almogen år 1681. uprättade contract, som fedemera 1683. och 1686. af Hans Kongl. Majt allernådigt blifwit stadfast, ifrån sådan utskrifning befriat; hwaremot det förbundet sig til följande 8. punkter: 1:o At af hwart hemman eller rök, utom ordinarie och extra ordinarie räntorne, årligen erlägga til kronan 2. Daler Silfwermynt

mynt och $\frac{1}{2}$ Lispund torra gäddor. 2. Stadigt hålla Cajana Fästning wid macht, och til desz defension bygga och reparera hwad der kan behöfwas. m. m. 3. At i ofredliga tider utleswerera 150. Man til Fästningens besättning, så länge kriget påstår, och at den öfrige Almogen manligen förwarar gräntsen, 4. Om öfwer 3. karlar finnas i en gård, så skola de uptaga ödeshemman, antingen här eller wid Siökanten, m. m. 5. Inga öfwerlöpare ifrån andre orter emottaga, hysa eller herbergera. 6. At förbättra och wid macht hålla almäna Landswägen emellan Säresniemi och Uhleä Sochn. 7. Upbygga 2:ne Farkostar eller Lodjor, den ena af 100. tunnors drägt, den andre något mindre, med hwilka stycken, proviant: m. m. ifrån Säresniemi til Cajana kunna öfwerföras, och dem med deras redskap och tilbehör ständigt wid macht hålla. 8. At, såsom af ålder varit wanligt, af hwar rök leswerera $\frac{1}{2}$ samn torr wed til Slotet, eller i brist deraf 16. öre Koppar:mt.

Detta Fögderiet är ock af ålder befriat för hela Landtågs gården, både i afrads Säd och annat, och betalar allenast enligt 1:sta punkten i Contractet, ordinarie och Extraordinarie räntorne jämte knechte lösen m. m.

De uti 3:die punkten omrörde 150. man, hwilka Länet blifwit förpliktadt at utleswerera til Fästningens besättning i Krigs tider, underhålls ännu jämwal uti fredliga tider. Efter wanligheten roterar Almogen sig sielf til bemalte Manskaps utrustande och hållande, i proportion, efter det hemmanen äro i bättre eller sämre tilstånd. Roteringen förnyas dock åtminstone hwart 10:de år, och lämpas då efter hemmanens besintelige beskaffenhet.

Til Officerarens eller Capitainens aflöning, tom commenderar och exercerar de 150. Man Soldater, utgör Almogen af hwart hemman $\frac{1}{2}$ dels tunna spanmål.

Almogen, som, til följe af 3:die punkten i Contractet, är

är förbunden at uti Krigstider förwara gräntsen, här i äldre tider 2. gångor ärligen blifwit *exercerad* af sin egen och färfkildte Capitain, (a) intil des Capitainen wid Compagniet *Hausen* under förra ofredstiden med Höga wederbörandes tilstånd åtagit sig at allena exercera både Almogen och Soldaterna. Likaledes har ock med denne exercering af sidsk afledne Capitain WASSMAN blifwit fortfarit in til 1733, då framledne Herr Baron och Landshöfdingen BROOR RÅLAMB en sådan Almogens exercering til vidare förbudt, oacktat Almogen altid den samma sielf åstundat och påyrckat. Dock wore det denne widsträckt gräntse ort och norra delen af Österbotn icke til ringa säkerhet, om de enligt Mantals Längderne här befintelige ungefär 800. ynglingar, utom husbönderne, skulle i tid i stånd fårtas, at i all händelse kunna tjena til ortens förwar. Derigenom kunde äfwen undwikas, at i ofredstider hinföra och på denne aflägsne ort med stor bekostnad underhålla någon främmande och ständig milice, hwilken likwäl intet wore i stånd at göra synnerlig dienst uti den här fallande ymniga snön; hälft den icke wore upöfwad at löpa på skidor, och skulle åtminstone sakna den behändighet och färdighet på skidor, som dock ortens ham almänt innehafwa. Utom des kunde ock bondesönerne och drängarne til större delen, få snart bullret öfwergått, utan vidare bekostnad träda til deras hemmans arbete.

I medlertid är här nu för tiden intet det ringaste annat förwars wärek för ögonen, förutan berörde 150. Soldater med sin enda Officerare; hälft ock Slottet *Cajanaborg*, hwarom snart skal omtalas, är förstördt, som dessutom för sin belägenhet långt ned i landet, icke heller tjennar til betäckning för denne ort.

(a) Se förutnämnde Präbsten *Cajani* beskrifning.

OM CAJANA STAD.

§. 9.

Cajana Stad ligger i *Paldamo Sockn* 16. mil i Öster ifrån *Uhleä*, och ungefär 14. mil ifrån *Ryska gräntsen*, bredewid en brusande ström *Koivus Koski* kallad, som gör ot faseligit wafufall (a) til *Uhleä träsk*.

Fästningen *Cajanaborg* har midt uti omtörde ström, samt något stycke ofwan om det starka wafufallet, uppå en liten med pålwerck omgifwen holme, blifwit anlagd af *Konung CARL den IX*, uppå *CLEMENS ERICSSONS* tillstyrkande wid år 1607. Sedermera har äldsta *Riks-Rådet General Gouverneuren* öfwer *Finland*, samt denne *Kongl. Aca- demiens* första *Canceller Herr Grefwe PEHR BRAHE*, at hwilken i *Drottning CHRISTINÆ* tid, besittnings rätten af *Cajana Län*, under namn af *Friherrskap*, wart updragen, med bygnaden uppå slottet fortfarit, samt (såsom uti *Suetbia munita p. 35. förmåles*) det med starka murar, torn, torfwallar, batterier, redouter och spanska ryttare furwarat. År 1666, har *Slottsbyggnaden* hunnit til fullbordan.

Utreningen på slottet kan ses uti *Kyrckioherden* *MAG MATHESII Disput. de Ostrobotnia*, hwarest äfwen om des förra tilstånd och stat förmåles.

Uti förra ofreden 1716, gjorde *Ryssarne* sig angelagne om at blifwa ägare af Fästningen; men *Öfwerst-Lieutenant MEIRMAN* stod fienden tappert emot i flera weckor, in til des han mäst hela besittnings manskapet hade upofrat til ortens förwar; då han omsider accorderade sig fritt uttog, samt fästningens skades-löshet, alt til des freden emellan *Höga Öfwerheten* å bägge sidor kunde träffas och erhållas. Men som i fördraget war efter wanligheten intryckt, at 7. tunnor krut, som efter öfwergången i krut *Magazinet*

gazinet ännu wore behåldne, skulle höra den segrande fienden til, och han emot dagtingandet fann för rådeligit, at använda samma krut til Slottets grundförstöring och ödeläggning: Så har ock händt, at Cajanaborg ur samma sin afka och grus intil närwarande dag aldrig gittat täncka, än mindre arbeta uppå någon sin vidare reſning (b). Nu mera har Slottet efter hand få förfallit, at här allenast äro twänne rum, som ännu kunna nyttias.

Efter deras berättelse, som ännu lefwa, hafwa följande warit Hauptmänner eller Intendenter öfwer Slottet, hwilka tillika föreståt Riks-Drotzen Gref *BRAHES* friherſkap: 1. *ZACHARIAS PAHLBOM* 2. *JACOB TYSK*, 3. Majoren *SAMUEL LONG*. Ibland de äldsta torde man ock få räkna en Capitaine, benämnd *ERICH PEDERSON*, om hwilken Landshöfdingen *JOHAN MÅNSSON ULFSPARRE* i bref dat. den 8. Octobr. 1624. til Konung *GUSTAF ADOLPH* förmåler, och finnes infördt i Disp. de Uloa part. 1. pag. 28.

Commendanten hafwa warit 1. Majoren *FORSSMAN*, 2. Majoren *CHRISTOPHER BILOV*, 3. Majoren *HENRICH GRÅ*, 4. Lieutenanten *N. SKRUF* vice Commendant, 5. Majoren *NILS SILVEREAGGE*. 6. Ryttmästaren *JOHAN ZATLER*, år 1716. vice Commendant. 7. Öfwerst-Lieutenanten *MEIERMAN*, som haft öfwer Commando samma år, 8. Majoren *HENRICH VIANT*, 9. Majoren *SCHULTZ*, 10. Capitain *DIEDRICH TROLIN II.* och nuwarande Capitain *CARL FROMHOLT VON KÖHLER (c)*.

Uppå detta Slott har den namnkunniga Swenska historie Scribenten Prof. *MESSENIUS* i någre års tid warit fängslad.

År 1651. (d) har Staden af Riks Drotzen Gref *BRAHE* blifwit funderad. Den har ock med wackra privilegier blifwit förfedd, hwilka dock til en stor del äro förkomne. Af de samma, hwilka Staden nu för tiden til godo niuter, och

och den i hyligare tider äro förunte, wil jag här korteligen införa innehållet: Enligt Konung *CARL* den XI:s Nådiga resolution dat. Kongsöhr den 20. April. 1681. är Staden befriad för all accis, contribution, och bakugns penningar, dock deremot förbunden at betala Tull-och Mantals penningar; och at hwar och en af Borgerskapet ärligen utgiör 30. dagswercken til Fästningens wid machthållande. Desutom är ock Borgerskapet förpliktat, at uti ofredlige rider tråda in i Fästningen, och förswara den samma, tillika med det manskap, som almogen dertil utgifwer. Hans Kongl. Maj:ts har ock i samma nådige bref förunt Staden det $\frac{1}{4}$ Mantals skatte hemman til belittning, som framledne Riks Drotzen Gref *BRAHE* den bewiljadt. I kraft af Hans Kongl. Maj:ts Nådiga resolution dat. Stockholm d. 14. Martii 1685. uppå någre fråge puncter, som Landshöfdingen Herr *DIEDRICH WRÄNGEL*, i underdånighet ingifwit, är ock Staden förskönt för den 33. $\frac{1}{2}$ Dal. Silf:ts afgift, hwartil förmedelst 1680. års reduction Ladugårds ägora, som Staden nyttiar til utrymme, blifwit efter Jordeboken taxerade. Til folje af samma Kongl. resolution är ock inwånarena i Cajana i Näder efterlätit Tull frihet på höö och wed. Uppå Magistratens underdåniga ansökning är Staden medelst Kongl. Maj:ts Nådiga rescript til Kongl. Commerce Collegium, af den 23. Januarii 1741. frikallad ifrån Spinhus afgiftens ärläggande. Igenom Nådiga skrifwelse af den 6. Dec. 1748. til Högwålborne Herr Landshöfdingen och Riddaren af Kongl. Maj:ts Swårds Orden *GUST. ABR. PIPER*, har Hans Kongl. Maj:ts täckts förunna Borgerskapet och dem som i Staden bosatte äro, at utan någon afgifts erläggande få tilwärecka bränwin af en tunna sad, och samma bränwin under marcknads tiderna minuter och förfälja. Uppå Cajana Stads wid 1746. års Riksdag inskrerade underdåniga beswär har Hans Kongl. Maj:ts uti des Nådiga resolution af

af den 6. August 1751. i Näder täckts förordna, at jäma wäl mindre åriga prästmän af 26. eller 27. års ålder måge föreläs och antagas til Kyrckioherdar wid detta ringa Pastorat.

Efter den ordning och rang, som på Riksdagarne med Städer och deras Fullmächtige tages i acht, är denne den 105:te. Den har härtills icke warit i stånd at ensam utskicka sin *deputerade* til Riksdagarne, utan efter wanlighet utwäljer sig Riksdags fullmächtig tilhopa med någon annan af de mindre Österbotniska Städer.

Staden är delad i 4. qvarter, hwilka dock icke alla äro fullbygde. Här äro twänne längs efter Staden löpande och tre twärgator. Förr sidsta ofredstiden blefwo omkring Staden af befättnings-manskapet spanske ryttare upreste, hwilka dock til någon del redan förfallit. Här äro ock 2:ne Tullar, den ena i Östra, och den andra i Wästra ändan af Staden.

Nu för tiden finnes i denne Stad allenast 49. bebygda gårdar, förutan någre tomter, som äro under byggnad. Husen äro alla af trä.

(a) Detta fallet är ungefär 4. famnar högt, och så brands, at det aldrig med båtar kunnat igenom faras. Derunder finnes nejenagon, hwaraf man annorstädes i orten icke sedt något mercke.

(b) Besce Biskopens Doctör RHYZELII Sveth, munit. pag. 35. seq.

(c) Denne underrättelsen angående Hauptmännerne och Commendanterne, har Kyrckioherden Herr Magister JOHAN FROSTERUS gunstigt mig meddelat.

(d) Detta bestyrckes af Probst, IOH. CAJANI bref af den 17. Octobr. 1692. til Biskopen GEZELIUS den 7:ne.

§. 10.

§. 10.

Straxt efter Stadens anläggning, blef ock här år 1652. en Kyrckia upbygd, som af Riks Drotzen Gref BRAHE med en wacker Kyrckio-Skrud blifwit försedd. År 1712. blif dock denne Kyrcka af et ströfwande Ryfkt partie så til dels skrud, som annan egendom så aldeles sköflad och plundrad, at här allenast qwarblifwit i Kyrckiostocken 22. Dal. Kmt och en gammal ten Kalck (4). Efter Slottets olyckliga öfvergång, har åter denne Kyrcka fallit Fienden til bytte, samt blifwit aldeles i aska lagd. Sedermera är en wacker Kors-Kyrcka af trä år 1734. i östra ändan af Staden på det förra stället upbygd, hwilken dock i brist af medel härtills ei hunnit til fulkomlig byggnad; dertil synes icke heller framdeles något färdeles hopp. Dock skattar sig Församlingen mångfalt lyckelig, i hänfende til den Kongl. gåfwa, af 1200. Dal. Kmt, som Hennes Högt Saliga Maj: Drottning ULRICA ELEONORA Allernädigst täkts denne Kyrcka förära. Med desse penningar äro en wacker förgyld Silfwer Kalck och pateen, samt kostbar Mäshaka upkiöpte, hwilka til ewigt äminne prydas af Högtbemälte Drottning Höga namn. Här äro 2:ne små klockor, af hwilka den större nyligen blef upkiöpt.

Församlingen förestås af Kyrckioherden ensam, som tilika bestrider Slotts-Predikants och Pedagogsyslan. Kyrckioherdar hafwa härstädes warit följande. 1. THOMAS N. 2. JACOB PETRI TEUDSCHOWIUS Uloensis, år 1648. Slotts Predikant, och 1654. Kyrckioherde. 3. JOHAN ANTILIUS, död 1704. 4. Mag. GABRIEL CAJANUS, Kyrckioherde 1704. Här år 1712. blifwit af det Ryfka partie, som upbrant Kyrckan, illa särad, och kort derpå aflidit. 5. Efter freden har ANDERS HILDEEN ifrån 1721. förestått denne Församlingen såsom vice Pastor, intil dess han år 1726. för sina förseelser blifwit aflat. 6. Mag. ISAAC ROTUOWIUS ifrån 1727. til 1733. då

då han blifwit transporterad til Eura Pastorat i Finland.
7. LARS HENR. BAEKMAN har först varit Collega i Uhleå i
6. års tid, sedan ifrån 1734. Kyrckioherde härstädes til 1746;
nu mera Probst och Kyrckioherde i Sotkamo. Den 8 och
nuwarande är Mag. JOHAN FROSTERUS.

Ingen ordentelig Rådstuga är härstädes, utan för några
år sedan upkiöptes med Stadens allmänna medel til detta
ändamål en tämmeligen wäl bygd gård i wästra ändan af
Staden, hwarest nu för tiden det wackrafte rum nyttjas til
Rådhus. Ifrån första foundation har Staden haft sin egen Ma-
gistrat: neml. 1. Borgmästare och 4. Rådmän, af hwilka
lednare en hwar sit är förer *Præsidium* i *Accis* Rätten. No-
tariens sysla förrättas af Borgmästaren. Magistratens un-
der-betiening är här 1. Casser, 1. Fiscal, och 1. Stads-
tienare. Uti Stadens sigill står Slottet i en brusande ström,
och omkring läses desse orden: *Sigillum Civitatis Cajanaborg*:
1727. Följande hafwa varit Borgmästare 1. Häradshöfdingen
JOHANNES CURNOWIUS, 2. Häradshöfdingen NICOLAUS PETRE-
LIUS, 3. Capitain CHRISTIAN GISSELKORSS, 4. JOHANNES
HOLST, 5. Krono-Befallningsmannen JOHANNES TAMMELAN-
DER, 6. JOHAN JOHANSSON TAMMELANDER, 7. och nuwa-
rande min K. Fader MATTHIAS CASTREEN.

År 1652. har ock här i Staden af bägge desse Caja-
na Socknar en Scholstuga med 2:ne kamrar blifwit upbygd,
(b) hwilken Staden varit förbunden at hålla wid macht;
(c) men 1712. har den af Ryssen blifwit upbränd, (d) och
sedermere har ingen ordentelig Scholstuga här blifwit in-
rättad. Pädagogi hafwa här varit: 1. THOMAS HENRICK
UHLANDER förordnad til Pädagogus 1654, assatt ifrån Prä-
sta ämbete och lägenhet 1660. 2. ANDREAS SAMUELIS CAJA-
NUS. 3. ANDREAS ANTILIUS. 4. SAMUEL PETRELIUS död
1704. 5. ANDREAS HILDEEN 1707. förordnad til Pädago-
gus, war derwid til 1714. 6. SIGFRID CARLENIUS blef död
fört

fört än han tilträdde syslan. 7. OLAUS JUNNELIUS har
derjämte varit Nådars Predikant härstädes (e). Pädago-
gus har tilförene haft i lön 30. Daler Siffwermynt, och
Paldamo samt Sotkamo Sockmars diekne penningar. (f) Nu
för tiden niuter Pädagogus, hwilken (särom redan ofwan-
söte är förmält) tillika är Kyrckioherde och Slotts Predi-
kant, i lön allenast 20. Daler Siffwermynt och hälften af
Sotkamo Sockns diekne penningar.

(a) Se Probstens ERIC CAJANI *visitations* akt af den
24. Januarii 1713.

(b) Jansfar det uti nest föregående §. citerade Probst.
J. CAJANI bref til Biskop GEZELIUS, af den 17. O-
ctobr. 1692.

(c) Heruppå gifwes Landshufdingens LORENTS CREUTZ
resolution af den 7. Februarii 1708, som jemväl finnes i *Con-
sistorii Archiv*o härstädes.

(d) Hwarom kan ses särat citerade Probst. ERIC CA-
JANI *visitations* akt.

(e) Vid Pädagogernes uprecknande har jag sælgt *Ad-
junkten PEITZII manuscript* om Österbotniska Präster/ska-
pets *Slägt register*, som nu finnes i *Consistorii Archiv*o.

(f) Om den lön Pädagogus har tilförene åtniutit, sær-
meler Probst. J. CAJANUS uti det särutnemnde bref til Bi-
skop. GEZELIUS.

§. II.

Jag wil allenast med några ord här omröra de hårda ö-
den, hwaraf denne Stad tid efter annan erfarit swära
känningar. Förutan det Staden, säfom ock det omkring-
liggende landet, hwarom uti 6. §. något är omrört, under
de swära misswäxt ären på folck anseelig mistning haft, så
at år 1597. här ei funnits flera, än 10. Inwanare; (a) har den

ock år 1712. af et partie Ryska Kossaker, som ifrån *Kemiholm* oförset infallit, til en stor del jemte Kyrckan, hwarom förut är förmält, blifwit illa plundrad, och Scholan tilika med de bästa huus i Staden upbränd: då ock någre Inwånare måst undergå en wäldsamlig död. Kort derefter år 1716. wid Slottets öfwegång blef ock Staden af fienden belägrad och aldeles i aska lagd. Inwånarena, som tagit sin tilflycht til Slottet, at enligen ordres förswara det samma, blefwo efter belägringen twärtemot betingandet dels til fånga tagne och bortförde, dels ock ihjäl slagne. Sedermera har ock denne Staden fått kännas wid de här i landet tätt på hwarandre infatne många misswäxt år, som förwållat, at många inwånare nödgats lämna sina gårdar, och flytta sig på landet. År 1742: då *Kemi-jemte Cajana Compagniet* låg här i Staden, grasserade rödfoten härstädes, och hädan ryckte mycket folk. 1743. under sidste Ryska tiden, då i förtone om wintren någre 100. man Kossaker, och sedan emot sommaren lika stort antal af Soldater woro här inqwaterade, utstod Staden årskiliga beswärligheter så i anfende til skiutsfärder, som utskylder m. m.

(a) Detta bekräftes af Kyrckioh. JOH. ANTILII bresf til Consistorium i Åbo af den 24, April 1697.

§. 12.

EHuru Staden intil Ryska belägringen warit bebodd af ungefär 100. Inwånare, af hwilka en del warit något förmögne; så har dock år 1725. här befunnits allenast 24. fattige, och merendels ifrån Ryska fångenskapet hemkomne Inwånare. Ifrån sidstnämde årtal, har dock folcket förökt sig, såsom följande utdrag af 1753. års Mantals Längd utwisar, utom barn och dem, som för sin ålderdom m. m. ifrån Mantals Längderna äro utslutne.

Utdrag

Utdrag af 1753. års Mantals Längd.

Hus- bönd- der.	Matt- möd- rar.	Söner och Mågar	Döctr. och Son l.	Drän- gar.	Pi- gor.	Summa
49	39	8	13	10	16	135

På det Stadens tiltagande på folck desto bättre måtte skönjas, vil jag här anföra en förteckning öfver födda och döda ifrån och med år 1733, til och med 1753.

Årtal	Födde		Döde		Summa	
	Man- køn.	Qvin- køn.	Man- køn.	Qvin- køn.	Födda	Döda.
Ifrån och med 1733 til och med 1743						
1744	52	58	44	37	110	81
1745	5	3	2	2	8	4
1746	2	6	1	4	8	5
1747	2	4	1	5	6	6
1748	4	3	1	4	7	5
1749	4	4	4	4	8	4
1750	1	4	10	12	5	22
1751	11	3	3	6	14	9
1752	2	11	3	4	13	7
1753	4	5	1	6	9	7
1753	5	9	1	1	14	2
Summa.	92	110	67	85	202	152

§. 13.

NU fordrar ordningen, at man äfwen tiller beskaffenheten af Stadens närings fött. Alt sedan förra ofreds tiden har Staden intet kunnat uplifwas til den högd af sin wälmä-

D 2

wälmågo, hwarwid den dock kort för belägringen sig befunnit. Orsaken dertill hafwa varit de bittra öden, som den tidt och ofta erfärit.

De ganska få ifrån fångenskapet hemkomne Inwånare hafwa i långliga tider ingen handel idkat, icke heller något annat närings sätt, för utan det de haft något litet åkerbruk, och at de med arbete hos bönderna förtient sig födan; sedan hafwa somliga förmedelst Krögerie eller Öls och Bränwijns säljande, i synnerhet under Märknads och stämmings tiderne, börjat något at förkofra sig. I nyligare tider har ock en del af Stadens Inwånare begynt med tiärrubrännande, hwartil Stadens widsträckt utmärck gifwit dem godt tillfälle. Tiärran försas sedan längs Uhleå ån, om Sommaren med båtar ner til Uhleå, och försäljes der sammastädes til 12. å 15. Dal K. mt tunnan.

I desse åren, då Ryska handeln igenom Höga Öfwerhetens högwise förordnande blifwit inkränckt til Cajana, hafwa några af Borgerskapet, dels med egna medel, dels ock med andras förslag, ophandlat af Ryska handlande några 100. Lispund Lin och garn, som de sedan til Torneå, Brahestad och Gamle Carleby nedförslat, och der försält. Denne Höga Öfwerhetens hälsofamma inrättning med Ryska handeln, är nu för tiden det endaste medel, hwaraf denne näringslöse Stad, med trygghet wänttar sin förkofring. Wore äfwen önskeligit, det inga egennyttiga affichter ei heller framdeles skulle rubba en så gagnelig och wäl grundad inrättning. Allmänheten har ock en mycket kånbar fördel häraf, hilst Lurendrägerier härigenom til en stor del kunna hämmas, hwilka annors på denna gränse ort swärligen stode at förkommas.

Twännte märknader hålles här årligen, den första om hösten Lärsmässö tiden, som hölts tilföreneh Johannis tid, men blef igenom Kongl. Cammar Collegii bref til General Major-

Majoren och Lands-Höfdingen Herr Baron LORENTZ CLERCK, af den 11. Maj 1709. för Uhleå Borgerskapet och Allmogens större beqwämlichkeit flyttad til belagde tid. Andre märknaden hålles om wintern Kyndersmässö tiden. Märknaden, i synnerhet om wintern, är här anseelig; den besökes af Uleå, Brahestad, Gamle-Carleby, NyCarleby, och understundom af Wasa och Christina-Borgerkap, som med sig föra Tobak, specerier m. m. så ock af den här i kring liggande Allmogen, och i synnerhet af Carelare och Sawolax boar, hwilka hitföra allehanda skinwaror, gräwerck, smör och talg, hampa, lin, m. m. En myckenhet af Ryska handlande, ifrån Repola, Pyhaniemi, Wasckiniemi, Ryska Kemi, Sorawalla Kargapol, och under tiden ifrån Archangel infinna sig ock wed märknaderne härstädes med lin, hampa, garn, allehanda lärster, läder, stöflor, handskar, m. m. så ock med et slags lax och sill, som om wintern hitföres nästan färsk ifrån hwita hafwet (A). Dock hafwa märknaderne för belägringen varit här långt anseeligare, då i synnerhet om wintern handlande ifrån Wiborg, Åbo, och de flästa Österbotniska Städer, samt ifrån åtkillige Ryska orter, med allehanda waror sig infunnit.

(A) För nästl. år 1753, har Ryska tullen bestigit sig til 997. Dal, 26. öre Smt Och Landt tullen, sedan besieningen blifwit aflent, 532. Dal. Smt

§. 14.

Hwad nytta och fördel deraf skulle tilflyta icke allenaft detta Cajana län, utan ock i synnerhet Carelen och Sawolax, om denne Stad kunde ifrån sit stöfe uphietpas, och til ånriutande befordras af de förmoner, som naturen den ännat, kan en och hwar snart finna. Det är nog samt bekant, huru Carelaren och Sawolaxboen nu för tiden på en 50. å 60. milars wäg, nödgas om wintern med stort besvär

swär omkostnad och tids spillan, försä sin waror til nästa kiöp Stad, då Stads resan til Cajana wore långt dragligare och kortare, allenast de der hade affättning på sina waror och sige alla förnödenheter. Inwånarena i detta widtbelägna Län hafwa fullan den förmån, at de kunna med trebördings båtar, som bära 10, 12. å 15. skeppunds wigt, under sommarmånaderna, igenom många häftiga forfar sin tiära och andra waror til Uhtea afföra; men det kan dock icke sike utan landbrukets största wanhäfd, hälft öfwerbyggarena på en sådan Stadresa nödgas använda 2. å 3. weckors tid, och äro twungne, at göra flera sådane resor om sommarn, emedan de ei på en gång igenom desse torra strömmar kunna få fram alla sina waror.

Om altfä denna Stad på något sätt skal kunna uprättas det omkring liggande landet til märckelig hielp och fröd, så torde dertil ganika mycket bidraga, om en segel led emellan detta Län och Carelen, samt Sawolax skulle befordras. I brist af en sådan segelled förfäljes, (tör hända) allenast ifrån Pielisjärwi Sockn til Rysland årligen 60. tunnor smör och 300. lispund Gäddor, som eljest skulle falla til Cajana. Huru mycket ifrån andre Carelske Socknar dylika waror til Rysland oförmärckt kunna förnyras, är här af lätt at aftaga. Carelen och Sawolax hade ock af denne farled en oskattbar fördel, hwilket der af endast är at aftaga, at detta länet, såsom uti 4. § är omrört, igenom en landtrygg är afskildt ifrån Carelen, och Sawolax; hwärföre Carelska och Sawolax bönderne, så framt de wilja besöka höstmarcknaden i Cajana, nödgas nu för tiden ifrån den ort, det båtleden stutes, med stort besvär öfwer Landtryggen släpa sina waror til nästa farwaten på denne sidan, och sedan härstädes med frachtbåtar sig vidare framhielpa: då likwäl sielfwa naturen til en ren farled sycke gifwa en synnerlig anledning. På det

faken

faken måtte blifwa tydligare, och at der af må ses, på hwilka ställen en durchfart ifrån Sawolax Lands-Höfdingedommet til detta Län lindrigast kunde öpnas, wil jag här meddela en kort beskrifning öfwer landtryggen; som skiljer Cajana län ifrån Carelen och Sawolax. Det ifrån Willmanstrand igenom hela Sawolax och Carelen flytande wida Sawöträsk, eller Siön Saimen, med åtskilliga des s grenar, sträcker sig med des högra gren igenom Pielisjärwi til Salmis by i Nurmis Capelgiärd, hwarest möter en liten åå Haapajoki kallad, som leder sitt watten på 2. nya mil up ifrån södra ändan af Maanselän suo eller kärret, hwarest watskiftet är wid gränsen af Sotkamo Sockn. På $\frac{1}{2}$ mil när södra ändan af Maanselän suo, eller der som Haapajoki tager sin början, har en annan wattuådra, Maanselänjoki kallad, ifrån benämde kärr eller Maanselän suo, och des Nordwästra ända sitt utlopp, och löper på 1. milswäg igenom några små träsk in uti Kiandojärwi uti neder Sotkamoby; derifrån sedan en ren båtled går igenom Kiando- och Nuasjärwi på 4. nya mil in under Cajanaborg. Skolandes omralte Haapajoki, såsom ock Maanselänjoki in til desse tider under påstående wårstod och i wätare Somrar med 1. $\frac{1}{2}$ å 2. laster såd lastade trebördings båtar igenom faras kunnat, men i torrare tider kan swärligen en tom twäbördings båt allestädes framkomma; hwilka år utom des med deruti infalne wrak och stoccar nu mera skola mycket stängde blifwit. Desse strömmar kunde dock utan synnerligt besvär uprättas, ock wore äfwen giörligt, at upgräfwä en canal igenom omrörde kärret; hälft det som redan är anført, ei är öfwer $\frac{1}{2}$ mil långt. Des forutan skal ock på detta kärret upwälla en källa, som i synnerhet om wären gifwer ifrån sig watten, så at små rännlar eller wattu ådrar derifrån skola rinna, eller formara den ena gren til Maanselänjoki, och den andra

dra til Haapajoki. Skulle konsten här något understödjare naturen, så wore en så högt angelägen sak snart wunnen. Den wänstra armen eller gren af förenämde wida Sawotrax eller sön Saimen sträcker sig igenom Cuopio-och Idenfalmi Socknar, och ändas wid Wieremänpä, under Wieremänby på 2. $\frac{1}{2}$ mil uti Wäst-nordwäst på denne eller Österbotniska sidan om Idenfalmi Kyrckia, och wid gränsen emellan Idenfalmi och Saresmäki byn i Paldamo Sockn. Til nämde Wieremänpä löper en smal åä, kallad Wieremänjoki, som faller på 1. $\frac{1}{2}$ mils wäg ifrån Salahminjärfwi; denne åä kan til 1. mil i flod watten med lastade trebördings båtar igenom faras, men i torrare tider allenast med toma twäbördingsbåtar. Den öfrige tredie delen eller $\frac{1}{2}$ milen af denne Wieremänjoki, som eljest kallas Murren- ausjoki, blifwer ifrån Kyhjenkoski alt mer smal och grundare, samt för några branta steniga forssar aldrig warit navigabel. Ifrån omtalte Salahminjärfwi, som hålles för 4. å 6. famnar diupt, och $\frac{1}{2}$ mil långt, börjas landswägen, den på 1. mils wäg intil Hellemönjärfwi består mäst af torr marck och höglänt sandhed; dock skall en liten bäck til $\frac{1}{2}$ mil krok förbi denne sandhed rinna ifrån Hellemön-til Salahminjärfwi. Hellemönjärfwi säges wara ungefär 3. å 4. famnar diupt, och $\frac{1}{2}$ mil långt, som widtager en måsta af $\frac{1}{10}$ mils längd wid Rahajärfwi, som likaledes för 3. å 4. famnar diupt upgifwes. Til Rahajärfwi infaller en liten bäck, som leder sitt watten, först på $\frac{1}{2}$ dels mils wäg igenom en måsa ifrån Maanselanlampi, och vidare på $\frac{1}{10}$ mil, ifrån Haapasuomäsan eller kärret hwarest wattuakistet är, $\frac{1}{8}$ mil på andra sidan om Saresmäkibyn. Detta kärret eller Landt- ryggen är allenast 3. musqvett skätt långt, och med des ymniga källs ådrar, gör redan en början til de, dels åt Idenfalmi sidan, dels ock åt Paldamo och Uhleå träsk, ned flytande bäckar och watuådrar. Ifrån wästra sidan af denne

denne Haaposuo rinner en liten bäck allenast uti wär-och höstflod på $\frac{1}{2}$ dels mil igenom några måsar, til et litet och in emot 2. famnar diupt träsk Saarijärfwi, nordost ifrån Saresmäki byn. Ifrån detta träsk utfaller en dels smal och grund, dels åter bredare och något diupare, samt stenig och strider bäck, på 1. $\frac{1}{2}$ mil til Wuolijoki; igenom hwilken åä på $\frac{1}{2}$ mil lastbåtarne til Käkilax wiken, och Uhleå träsk altid kunna utkomma.

Til förrutnämde gren af sön Saimen faller än en något diup och bred åä, Matkusjoki kallad, wid Salmis byn $\frac{1}{2}$ dels mil i söder om Idenfalmi Kyrckan, i nord nordost ifrån Cajana Län; hwilken åä på 1. mil leder sit watten ifrån Sängajärfwi träsk, der de refande med lastade trebördings båtar altid skola kunna framkomma. Til detta Sängajärfwi löper åter en smalare åä Sängajärfwen-joki kallad, igenom några små skogs träsk, ängar och måsar, på 1. mils wäg ifrån twänne in wed hwar andra belägne, och tilsamman $\frac{1}{2}$ dels mil långa så kallade Wenäjänjärfwi träsk. Denne Sängajärfwen joki kan de flästa årsens tider allenast med twäbördings båtar up-och ned faras. Til desse Wenäjänjärfwi träsk stöter en ännu smalare, och allenast i flod- watten höst och wär med twä bördings båtar någorlenda resbar bäck, som jämte twenne små steniga forssar, genom måsar, och dels torrare platser, på $\frac{1}{2}$ mil faller ifrån Sokenajärfwi, hwilket är ungefär af 6 famnars diuplek, och $\frac{1}{2}$ mils längd. Detta Sokena-järfwi leder sit watten genom en liten bäck, ungefär på $\frac{1}{2}$ mil, hwarest äfven en liten forss förekommer, ifrån Pyöryänjärfwi, som är wid pats 1. famn diupt, och $\frac{1}{2}$ mil långt, och til hälften lyder under Sawolax och Cajana Län. Til Pyöryänjärfwi faller en liten med Skog bewuxen watuådra, igenom Ahveroifen etälä suomäsan, på $\frac{1}{2}$ mil, ifrån et litet, eller til 3 musqvett skott långt, men 3 å

4. famnar diupt träsk, Ahveroifen Lampi kallat, der Ahveroifen maanfelkä suo, eller Landsryggen vidtager. Denne Landtryggen är eljest lägländt, men likväl på detta stället, emellan Ahveroifen Lampi och Yli wuottojärwvi $\frac{1}{2}$ mil öfwer. Här ifrån faller vattnet ei allenast i sydwäst uti ofta-nämde Ahveroifen Lampi åt Idensalmi sidan; utan ock i Nord-öst åt Paldamo uti Yli-wuottojärwvi, som har 2 a 3 famnars diupt watn, och är $\frac{1}{2}$ mil långt. Derifrån rinnet en smal bäck, som för detta kunnat uti wår- och höst floden med båt nedfaras, men är nu för tiden med widbuskar öfwer-wuxen, på $\frac{1}{8}$ mil in uti Alawuottojärwvi, som jämwäl är $\frac{1}{2}$ mil långt, och 1 a 2 famnar diupt; derutur sedan Wuottojoki på $\frac{2}{3}$ mils väg, mäst igenom ångar och måfack-tige orter, samt efter fyra små steniga forssar, som allenast uti flod watn höst och wår kunna med två-bördings-båtar igenom-faras, flyter ned uti Wuottolaxwiken och Uhleå träsk. (A)

Af det som således anført är, kan liusligen skönias, at en farled emellan Savolaxska Höfdingedömmet och detta län, skulle igenom någondera af desse ställen möjeligen kunna inrättas. Jag lämnar til Höga wederbörandes och andras moznare och nogare undersökande och skärskådande, hwilken dera af desse leder kunde lindrigast öppnas och up-ränfas. Dock torde farleden emellan Carelen och Satkamo Sockn förefalla aldri minst kostsam och beswärlig; hwilken derjemte torde vara nödwändigast, och borde aldri först befordras. Skulle arbetet delas Inbyggarena emellan under en kunnig hands anförande, så hade de den minsta känning deraf. Sedan kunde efter hand endera af dessa nyssnämde farleder ifrån Idensalmi eller Sawolax til Uh-leå träsk uprénfas.

I medlertid, innan detta wärckställes, wore wäl, om Inbyggarena på desse trackter blefwo wahne, at betiena sig af sådane näfwer båtar, som Herr Candidaten *And. Chy;*

Chydenius beskriwut i sin gradual disputation under Herr Præsidis infende, och dem de i Norra America boende med så synnerlig fördel nytta wid dylika ställen, som desse omtalte; och på än wårre, och hwilka så lätt kunna bäras öfwer land.

Det wore äfwen görligit, efter det mig blifwit berättat, at ifrån Carelen igenom Sotkamo til Cajana inrätta en Landswäg; hwar af icke allenast Cajana Stad, utan ock Carelen hade en stor nytta och förmån. Då skulle Carelaren til Cajana höfstmärcknaden derigenom kunna införa sin boskap, hwar-på han dock nu för tiden har ingen eller ringa affättning; detta är som wäller, at boskaps skötsel är nu för tiden snart sagt aldeles i wanhäfd hos Carelaren.

Det förnämsta medel, hwarigenom denne Stad kunde uphielpas, tyckes wara, om den unnades nederlags frihet i Uhleå; eller at Cajana borgerskap singe betiena sig af Uhleå Stads hamn, at derifrån med sine egne fartyg eller jagter affegla til Stockholm. Uhleå skulle derigenom intet komma at lida, emedan den utom dess hade tilräckeligt land under sig. Men så länge denne Stad nödgas sakna en så-dan fördel, så lærer den näppeligen hinna til någon särdeles wälmågo; hälft winsten för de waror, som den til Uhleå handiande skulle affätta, torde wara ganska ringa. Härigenom skulle äfwen åtskillige medel sakte ifrån andre Städer, hwareft de för de handlandes myckenhet, hwarcken singe inrymme eller säge sin utkomst, läckas at sätta sig neder här i Staden.

Ehuru handtwärck och handa slögder äro de grunder, hwar på en Stads tilwäxande sig stödiar; så hafwa dock så nödwändiga inrättningar härtills i denna Staden saknats. Bor-de fördenkul här sådane inrättningar, slögder och närings medel anläggas, som skulle passa sig med dess naturliga skick och beskaffenhet. Ibland sådane inrättningar härstädes skulle *Tobaks Fabriquer* ei synas otienlig; hälft och *Tobaks plan-teringar*

teringar redan allenast på några års tid i Carelen så lyckats, at de, utom sitt eget behof, kunna föryttra något til Ryska Carelen, hwarom Herr Candidaten *Aurenus* i dess under Herr Præses utgifne disput: *om det som bar i åchtagas vid en Stads anläggning*, p. 17. förmält. Förutan det Tobaks bladen ifrån Carelen kunde upköpas, så har man ei heller orsak at twifla, at ju den til denne Staden tillydande marcken til sådane plantagier wore tienlig, allenast de af en nödig ans och wettskap understöddes. *Potastekuderie* kunde ock här med största fördel i ansende til den ymnga skogen inrättas; likaledes wore här til *Glasbruks* anläggande god lägenhet. Då skulle landet hafva en anseelig winst för sina skogar. Til *Linneväfuerier* wore här äfwen tilfälle, emedan icke allenast ifrån Carelen och Sawolax något lin och hampa hit infaller, utan ocken anseelig myckenhet dylika waror jemte garn ifrån Ryssland. *Färgerier* och *Tryckerier* wore här så nyttige, som nödwändige. Icke allenast ifrån detta län, utan ock ifrån Carelen och Sawolax, skulle allehandatyger, walmar, och lärfter at undergå färgning och tryckning m. m. hit förfändas; hälft qwinfolcken i synnerhet, som mera icke kunna umbära sådan granlät, utan betala årligen til Ryssen en myckenhet penningar, besynnerligen för tryck lärfter, hwilka dock äro af slätt godhet. *Garverier* och *Sämstemakerier* skulle och Staden icke til ringa tilwäxt här kunna anläggas. Dertil skulle ifrån det omkring liggande Landet allehandahudar hit infalla; Renhudar och andra råskin kunde äfwen ifrån *Kufamo Lappmarck* upköpas. Til *Garfweriers* befrämjande bidroge förnämligast, om någon Mästare eller Gefäll ifrån Ryssland kunde hit inlockas; hwilket nog samt deraf kan slutas, at Ryssarna för så billigt wärde härstädes kunna föryttra sitt läder, juchter och stöflor. Då skulle man förmoda, at Ryssen ei hade så stor affättning på sitt läder m. m. på marcknaden härstädes, som han dock nu för

nu för tiden har. Om desse, jemte andra nyttiga inrättningar och handafögder här skulle winna burkap, så skulle man ei säfångt förwänta, at denne Staden kunde ifrån sin uselhet snart uplifwas.

Jag har här korteligen sökt at fullfölja, hwad mig ålegat, och budit til at utstaka sådane medel, som skulle tyckas lända til Stadens uphielpande i framtiden. Jag lämnar nu under Höga wederbörandes ompröfwande, om icke denne Stad borde och kunde förhielpas til desse förmåner, och slike omcalte inrättningar här anläggas; hälft ock både Cronan och det almäna härigenom en märckelig bättnad och fördel skulle tilfalla.

(a) Om de uti de gamla *Grakiska* och *latinska* *bistories* så namnkunnige *Argonauter*, hwilka röfvade bort det gyldene skinn til ifrån *Colchis*, togo vägen tillbaka igenom åtskilliga floder i *Ryssland* til *Ladoga* *sjön*; så ned i *sinus Finnicus*; vidare langs efter *finnska skargården* til *Uhleå*, och så up för *Uhleå* est förbi der *Cajana* nu ligger til *Hwita* *bafvet*: ytterligare förbi *Norrige*, *stora Britannien* o. s. v. genom *sundet* vid *Gibraltarr* in i *Medelländska* *bafvet*, och anteligen hem til *Grakeland*, som Herr Prof. *OLOF RUDBECK* uti dess *Atlant*: T: 1 p: 665, och *förl. Saker* vidlyfteligen bevisa, och på *Tab. 2* af de til samma *verck* bärande *Tabeller* står utsprickat, lämnar man i sitt *werde*.

OM PALDAMO SOCKN.

§. 15.

Paldamo Sockn är belägen 10 mil i Öster ifrån *Uhleå*, och gränssar åt Öster til *Ryssland*, åt Väster til *Uhleå* och *Sijkajoki* *Socnar*

Socknar, åt Söder til Idenfalmi, åt Norr til Kufamo eller Kemi Lappmarck, åt Nordost til Sotkamo, åt Nord-nordväst til Pudas järwi Sockn. I äldre tider, då Sotkamo äfwen hört härunder, har Socknen blifwit kallad *Cajans Sockn*. I gamla handlingar och skrifter kallas den ock *Oulujaerfwi*- eller *Ubleä trask Sockn*, twifwels utan derutas, at en stor del af Socknen ligger wid benämde träsk. (a) Men sedan Sotkamo blifwit skild härifrån, har Socknen blifwit kallad Paldamo. Den tyckes hafva fått sit namn af *Paldaniemi*, hwarest Kyrkiobyn är belägen. Det är troligt, at åter Paldaniemi har sit namn af finska ordet *Paldet*, som betyder på swenska bredd, hwartil ortens belägenhet gifwer anledning; ty Paldaniemi är yttersta bredden och udden af det fasta landet, eller den halfön, som af Wuocki-kerälä - Hyrynsalmi - Ristijärfwi- och en tract af Uhleä träsk på norra, och af Lendua - Ondojärfwi - Sotkamo - Nuasjärfwi- och Rehjänselkä träskan på södra sidan är omgifwen. (b)

Socknen är ungefär 26. mil lång eller efter Inbyggarenas räkning 40. gamla mil, och ungefär 8. nya mil bred. Nu för tiden räknas här 389. bebodde, och 35. obebodde hemman- eller röketal, som innefatta 73. $\frac{3}{4}$ bebodde, och 1. obebodt mantal.

(a) *Se Probstens Cajani manuscript.*

(b) *Angående PALDAMO namnets etymologie, håller Herr Professoren och Bibliothecarien SCARIN fare, icke vara olikt tänkt, om man söker den igen i de kostbare foder och skinnkläder, som de i Norr botn boende gamle FINNAR betiänte sig utaf, nu vid sin Guds tienst, åter en annan tid antingen til egne sina förnödenheter, eller at de dem öfverlätö til andra Nationers tienst, som dem med mycken begärlighet förökrefwo, och dyrt inlöste. Desse foder verck nämnas hos *Adamus Bremensens* PALDONES*

DONES och hos *Hemoldum* FALDONES på gammal Göthiska *PELL* / *PELL* och *PELLS*. Angående hvilken klädedrägt, forbemalte Bremke Canicken harmas öfver sine landsmän, att de *vestem marturinam* de SAAMIA (SABMIA) *anbelarint quasi ad summam beatitudinem*. Med slik kostbar *PELL* eller *PELL* har i Biarmalands tempel JOMALA guden i tordom timma varit öfver skygder; och om kampen *Alpin* berättar OLF TRYGVESSONS saga, at han satt på stolen ombodd med en dyreste pell, med mera. Att sådana bräm och täcna äro hos oss ännu gängse, vitna orden brudpell och litpel (härklåde :) hvilka vid samme acter äro i församlingen ifrån urminnes tider vordne conserverade. Om PELL och PALDONES rächna sina ahnor ifrån latinska orden *pallium* och *pellis*, eller det som snarast är at seja: både Götska och Latinska ordet äro af et och samma moderspråk härstemmande, gör oss vid detta tillfälle lika mycket. Det underrättar oss *Horatius quod fragulis & togis pelliceis villosis tenatus Romanus olim usus sit, modo quo pellita & peltigera gensi Getica & Amazonia alio nomine neque insigniri meruit.*

§. 16.

Paldamo och Sotkamo Socknar hafwa i äldre tider, så somen Lappmarck hört under Limmingo församling, men under Konung ERIC den XIV:s tid hafwa de blifwit söndrade ifrån Limmingo och uprättat för sig sielfwa et särskilt Pastorat; då den första Kyrckan blifwit upbyggd på Mansmansalo. Men sedan Socknarne blifwit af Ryssen plundrade och ödelagde, och Kyrckan tillika upbränd, samt deras första Kyrckioherde i hiäl slagen, hafwa de åter blifwit sammanfogade med Limmingo. Under Konung CARL den IX:s tid, då landet med nybyggare blifwit förökt, hafwa desse

dessa Socknar andra gången ifrån Limmingo Pastorat blifwit afskilde, och bekommit sin egen Kyrckioherde, (☞) och sedan folcket något mer tiltagit, har Sotkamo år 1647. ifrån Paldamo blifwit afföndrad.

Ehuru widsträckt denne Socknar, som af näst foregående S. kan ses; så är här dock allenast en kyrcka; som är belägen i Paldamoby ungefär $\frac{1}{4}$ mil i öster ifrån det stället, hwarest kyrckan tilförene städt. Med bygnaden på denne kyrcka börjades år 1726. den 24. Majj, som ock samma år fulländades. Kyrckan är af trä i kors bygd; uti tornet hänga 2. ne sköna och wäl ljudande kläckor, hwilckas liud dock til en del borttages, dels af det de hänga owanligt lågt, dels ock af kyrckan, som förqwäswer liudet. Änkönt desse kläckors belägenhet är så obeqwäm, så höras de dock i lungt wäder på 1. ny mils wäg. Den större kläckan är guten i Stockholm år 1685, och wäger 4. skeppund och 8. lispund; den mindre är guten i Lybech år 1622, och är af $1\frac{1}{2}$ skeppunds wigt. Då den förra kyrckan år 1716. blef af Ryssen upbränd, hafwa desse kläckor i jorden warit nedgräfne, och derigenom undslupit at falla fienden til byte, oachtadt han anwänt all möda til deras opspånande och efterletande.

Församlingen förestås härstädes af Kyrckioherden och tre Capellaner, hwilcka alla bo wid moderkyrckan. Hwz Präst refer fyra gånger årligen omkring socknen, och för rättar Guds tiensten jemte andra prästerliga sysslor på 30. a 32. förhör- eller så kallade ginger-ställen. Förutandets Präster, på 3. weckors-på öfre-, och 2. weckors tid på nedre trackten af socknen, dageligen sysselsättes med ständigt arbete, så giöra ock de eländige wägarne refan mycket beswärlig. Hwz gingerlag är 4. 6. a 8. gamla mil ifrån hwarannan belägit; hwilcken wäg Prästen om wintern, på flera ställen, der inga Renar brukas, nödgas fara med skidor, hälft härne

starne uti en så diup snö omöjliggen kunna framkomma, och wägarne gemenligen äro oupkörde. Om sommaren nödgas åter Prästen, åtminstone til halfwa wägen på öfre trackten, gå til fots flera mils wäg om dagen, och det merendels öfwer fanoka kärr och morasser. I ansende til desse, och flera andra beswärligheter, som Prästerne härstädes äro underkastade, skulle ei synas obilligt, om af Höga wederbörande alla de fördelar, som äfwen Lappska Prästerne til goda niuta, skulle dem förunnas; hälft deras ständiga arbete, och många, samt alt för beswärlige resor intet i någor mätto eftergifwa, om ei öfwergå Lappska Prästernas.

Almogen i denne sockn, äfwen som på många andra orter, är til en stor del kallsinig i sin Guds dyrckan, och kan på den korta tiden, som Prästen wistas på et och hwart ställe, ei så tilräckeligen i sina Christendoms stycken upöfwas, och des framsteg noga utrönas; hälft de utom des många på en gång Prästen äliggande sysslor, sådant på de stästa ställen förhindra. Om höst och wår måste i synnerhet öfre trackten wara utan Präst in emot två månader, för det då infallande menföret. De längst up i landet 15. a 18. nya mil ifrån moder Kyrckan aflägsne inbyggare kunna ei heller flera än högst två gånger om året, Larssmäss- och Kynderssmäss- tiden, besöka moderkyrckan. Dessa olägenheter kunde dock förebyggas, och åhörarena bättre i Christendomen öfwas, om et eller flere Capell nägorstädes i Socknen skulle inrättas, hwartil Socknens aflänga belägenhet ei skulle synas otientlig. Öfwerbyggarena i denne Sockn hafwa ock redan wid förra Riksdagen underdånigt ansökt, at få inrätta et Capell i Suomusalmi och Kiandobylag; hwilket dock ännu härtills ei hunnit til någon wärckställighet för de hinder, som häremot legat i wägen. Den namnkunniga Probsten JOH. CAJANUS har ibland andra sina goda författningar äfwen benämde Capells anläggande

atänckt,

ätänckt, och dertil utfedt lägligast Karhula $\frac{1}{2}$ mantals Kro-
no hemman i Wuockiby til Capellans bol, hwar in wid
Capellet ei heller olägligen byggas kunde. Dock skulle
härtil icke tyckas kunna utfes någon tienligare belägen-
het, än omrörde ställe i kiandoby; som ligger ungefär 12.
nya mil ifrån moderkyrckan. Denne Capell byggnad
wore för desse öfwerbyggare högst nödig och nyttig, ia för
deras förkofring i Christendomen, som ock för deras stör-
re beqwämlighet; hwarföre wore önskeligit, at de ei länge
en slik förmån skulle sakna.

Kyrckioherdar wid denne församling, hafwa warit föl-
jande: 1. OLAUS RAHICAINEN, som warit Kyrckioherde då
Församlingen första gången ifrån Limmingå Pastorat warit
föndrad, och Kyrckan städt på Manamansolo; han skal
blifwit ihälsagen af et ströfwande Ryskt pattie i Mahos,
dit han med sit hushåld flydt för fienden. Det hålles före
hafwa händt samma tid, som Ryssen upbränt Limmingo Kyr-
ka, hwilket af några utfattes på år 1590, men af andre
åter på 1582. (b): Sedan församlingen andra gången
ifrån Limmingo blifwit skild: 2. GEORGIUS NYLAND kom
härifrån til Pyhäjoki 1612. 3. BENEDICTUS PETREUS har af
Församlingen blifwit hatad och förföljd, och derföre öfwer-
gifwit Pastoratet 1614. 4. SIMON ERICI FROSTERUS son til
ERICUS HENRICI FROSTERUS stamfader för FROSTERNE, (hwilken
warit född i Lojo sockn och Packala hemman i Nyland; och först
blifwit Capellan i Calajoki och sedan Pastor i Carlön) (c) har
warit Pastor härstädes ifrån den 19. Julii 1616. til 1620. Under
den tiden har han ock warit Rector Scholæ i Uhléä, hwareft han
federmere blifwit Kyrckioherde 5. MANSVETUS JACOBI IJOENSIS
suspenderad 1623. 6. MATTHIAS BIÖRNEBURGENSIS död 1644.
7. SAMUEL THOMÆ PAST. CARLOENSIS filius död 1651. 8. Probst.
JOHAN MATTHIÆ ANTILIIUS Saloënsis Sacellan härstädes 1644.
Pastor 1651. 9. Probsten JOHANNES ANDRÆ CAJANUS son
til

til Riksdrotzen Gref BRAHES Fogde öfwer Cajana Län AND.
CAJANUS (hwilken war af Adelig Slägt hemma ifrån Kyrck-
slätts Sockn, och kallades förr *Gyllen bjerta*;) är född ungefär
år 1624, och på stt 24. ålders år af Biskopen ISAAC RO-
THOVIUS ordinerad til Capellan härstädes; aflemnade år 1703.
Omdes swära och långliga tienste-år kan ses et bref til Consi-
storium härstädes af den 9. April 1698. der han sålunda om sig
betygar: Jag beder, at icke allenast mina långliga swära tienster
mätte Höggunstigt anses, som redo i 50. år här i försam-
lingen med mödo uti stor farlighet af Muscoviter och o-
gudachtige åhörare rient hafwer; utan och Præpositi äm-
bete här i Cajana, Salo, Brahestad och Sijkajoki, samt
i Carelen och Sawolax i Wiborgs Sticht med största be-
swär i 36. år uttät hafwer m. m. Bemälte Probst har
ibland annat förmått och befordrat det i 8. §. omrör-
de kneckte contractet och andre förmåner för Länet.
Igenom hans beförjande har ock den här ännu wanlige
gränse freden under förra ofreds tiden emellan detta Lä-
nets dertil befullmäktigade Prästmän och wissa af allmo-
gen på denne sidan, samt wissa gränse Ryssar på Ryska
allmogens wägnar, blifwit inrättad. Denna gränsefred
har sedan blifwit ei mindre af Glorwürdigst i äminnel-
se Konung CARL den XII, än Czar PETTER fast stald
och oryggelig hållen, undantagandes, at, sedan Tullbetie-
ningen i Cajana wid Kyndersmässa marcknaden 1712. con-
fiscerat et anseeligt partie wallmar af Ryssarne, hafwa Ryska
Kossakerne om wären derefter igenom Carelen infallit, och
samma confiscation revangerat, hwarom i följande vidare skal
omtalas. I synnerhet står samma Probsts nit wid truldoms och
andre hednilka styggellers affkaffande uti dessa Församlingar
ei til fullo at berömmas; hwilket äfwen klärligen kan skön-
jas af dess visitations act hållen år 1696. 10. Probsten E-

ERICUS CAJANUS, Son til den sidstnämde, har alleredan i Fadrens listtid efter Hans Kongl. Maj:ts Nådiga tillstånd af Dom-Capitlet blifwit förordnad til Probst och Kyrckioherde sedan han förut i 25. års tid varit Capellan härstädes. År 1716. har han af Russen blifwit tagen til fånga på Cajana Slätt, och förd til Åbo, hwarest han efter swara med märckelig tålmod utståndna bedröfwel er och illa handterande efter fredsslutet saligen affomnade. 11. ABRAHAM JACOBI FROSTERUS Mäg til den nyssnämde, och son til Probsten och Kyrckioherden i Uhleå, JACOB FROSTERUS, (hwars fader war den ofwanförmälte Kyrck. SIMON FROSTERUS, har varit förut Sacellan i Uhleå, sedan Kyrckioherde i denne Sockn ifrån 1720. til 1726, då han lämnade detta timmeliga. 12. Probsten Mag. SIMON FORSTRÖM först Rector i Uhleå, sedan år 1727. Kyrckioherde härstädes in til 1740. då han efter en långlig sjukdom igenom döden afgick. 13. ANDREAS CAJANUS tilförene Conrector i Uhleå sedan 1743. Kyrckioherde härstädes, död 1747. 14. Mag. ERIC MUNSELIUS war först Sacellan i Uhleå, och sedan tilträdde detta Pastorat år 1749. afomnade 1751. Nu för tiden är Pastoratet ledigt.

Capellaner härstädes hafwa varit: 1. MANSVETUS JACOBI Stamfader för Fellmännen; har bodt i Melalachi by. 2. MATTHIAS TAMMELIN. 3. GABRIEL CHRISTIERNI LIMINGIUS, Capellan härstädes 1627. sedermera Capellan i Kemi. 4. SAMUEL THOME. 5. JOHAN MATTHIE ANTILIUS sedermera Probst och Kyrckioherde härstädes. 6. BARTHOLDUS KORKALAINEN en bondeson ifrån Sijkajoki Sockn och Mangilaby, sedermera Pastor i Idenfalmi. 7. JOHANNES AND. CAJANUS sedan Probst och Kyrckioherde härstädes. 8. JOHAN SAMUELIS PALDANIUS. 9. PETRUS PETRI PROCHAEUS Pastoris Kälfwiënsis filius, 10. ERIC. FORTELIUS, 11. ABR. FALANDER, sedermera

mera Kyrckioherde i Calajoki. 12. ERICUS JOHANNIS CAJANUS, sedan Probst och Kyrckioherde härstädes. 13. JOHANNES PETRI PROCHAEUS 1694. 14. AND. JEREMIA CAJANUS, (Fader til den stora Daniel Cajanus) ordinerad 1694. och sedermera afstätt ifrån sin fylla 15. SAMUEL NICOLAI PETRELIUS, erhållit fullmakt kort för sin död 1703. 16. ERICUS ERICI CAJANUS, död i Åbo 1716. under Ryska öfwerwäldetiden. 17. JOH. BRAX, tilförene Collega i Uhleå, Capellan härstädes år 1713., har kort för sin död erhållit fullmakt på Carlö Pastorat. 18. CASPAR. GROEN, Pyhäjokiens förordnad til Capellan 1704, sedermera Pastor i Sotkamo. 19. JOHAN ERICI CAJANUS, död 1741. 20. ERICUS JOH. BRAX, sedan Capellan i Uhleå. 21. JACOB ABRAHAMI FROSTERUS, nu för tiden Capellan i Uhleå. 22. ISAAC ERICI SINIUS död 1747. Nuwarande Capellaner äro: vice Pastor SIMON APPELGRÉN, MICHAEL FORSBERG, och Mag. ISAAC FORTELIUS.

(a) Besef oftanemde Probst, CAJANI manuscript; och Kyrckioherden Mag. MATTHEII discip. de Ostrobotnia p. 22 hwarest afwen alla Kyrckor, som intil närwarande tid stått i Paldano. upptecknade ero.

(b) Jemfär discip. de Uloa part. I. pag. 21.

(c) Se herom Adjunct. Peitzii manuscript om Öjsterb. Prästerkapets Slägt register.

§. 17.

Jordmänen i denne ort är långt swagare, än wid Siökana ten och i Södra delen af Österbotn. Svart-mylla är här mycket fällent; sand och mojord med lös grund, så ock gläs-eller pöslera merendels blandad med någon fin sand utgiöra nästan de allmännaste jordmäner. Sandjord med någorlunda stadig grund, anses här för den bästa jordart.

Åkerbru.

Åkerbruket har icke ännu hunnit til någon wederbörlig högd; men kunde dock på denne, skiönt långt til norr belägne ort, bringas mycket högre, så framt en inritad owana wid åkrens häfdande, och lust för swediande med mera, kunde utrotas. Inwånarena härstädes hafwa så länge födt sig med swediande, til des skogarne merendels utödde blifwit, då de warit nödsakade at något slå sig på åkerbruk; deras utfäde i åker har nästan til mannaminne beflädt allenast uti lite korn. Misswäxt infaller här ganska ofra, som förorsakas ei allenast i sandjord af sommar torcken, enär långwarig torcka infaller, innan bradden hinner täcka marcken eller någorlunda upwäxa til hälm, och i lerachtiga jordmåner af mycken wäta; utan ock i synnerhet af tidigt inbrytande nattfrost; som forderfwar fädeswäxten, förr än den hinner til mognad. För en sådan nattfrost är ei mer den öfre, än nedre kanten af Socknen befriad; och emedan den, såsom igenom erfarenheten nogsam är bekant, har sin uprinnelse af måsar och kärr samt med käls ädror upfylde parcker och sumpar; så äro de närmast til fädane ställen belägne åkrar den samma mäst underkastade, som i synnerhet uti Kuckoila och Wencheitto byar på nedre kanten af Socknen. Deremot kunna de wid det stora och wida träsket belägna torra och öppna åkrar ei så snart af kölden eller nattfrosten skadas; och ju längre skogen på alla sidor af ödies omkring åkrarne, desto säkrare är man för frosten jämwäl på sumpige och lågt liggende orter. Nu mera har erfarenheten giordt en och hwar mycket angelägen, at, om möjligt är, flytta sin åker och böhlfad ifrån frostome til torrare och mera frostfria orter, hwarunder de fattigare hemmans åboct med nödiga frihets är högwedderhörigen understödde blifwa. De allmänaste misswäxter uti denne ort förorsakas af de tid efter annan här infallande kalla somrar; då hwarcken fädes eller

andre

andre wäxter, såsom humla, lin, hampa m. m. ei heller på de bäst belägne åkrar, kunna hinna til mognad, innan någon starck nattköld uti Augusto eller början af September infaller, och wäxten en dödande skada tilskyndar. Slike synnerligen kalla Somrar hafwa inom 50. års forlopp infallit 1721 och 1737. Rågbradden wil ock härstädes nog ofra, hälft på ler-åkrar, under inön afgå och förswinna, då diup snö om hösten nedfaller, innan jorden tilfrustit; eller ock när märcken om hösten mycket tilfruster, innan någon snö fallit, hwaraf riälen blifwer tjockare, roten på bradden icke til ringa skada. Dyligt händer ock, när snön om wintren afsmälter ifrån bradd-åkrar och derpå följande starck köld förorsakar is på bradden.

Åkrarna här på orten äro fördelte i fyra delar, hwilket är oumgängeligt, i ansende til denne magra jordmån, som intet tal at ärligen besås. Bör altså åkrar, hwarifrån rågen om hösten afskuren är, den påföljande sommaren ligga i träde, och kan först nästa året derefter til korn-wäxt brukas, samt derpå följande sommaren åter med råg besås. Med en sådan hwila kan en wäl giödd och omlagd åker i bättre år kasta ifrån sig 6, 8, 10. å 12:te ja ock understundom til 15:de kornet efter råg-utfädet, och 4, 6. å 10:de och ganska sällan 12:te kornet efter korn-utfädet. Doch har en landtman i Urala by år 1742. utfädt i kappa råg, och deraf inbärgat i hel tunna; hwilket anses för synnerligt här i orten. Sielfwa fänings fattet bidrager och mycket dertil, at jordmånen härstädes kan förädlas til någon afkastning. Igenom påliteliga rön har man funnit, at en rätteligen giödd och wäl beredd åker af 14000. quadrat alnar får ei tätare besås, än högst med i. tunna korn, eller tunna råg. Åkrar måste ock hwar gång gödas under kornet, hwarpå en sådan åker utan vidare giödande til rågsfädet en gång nyttias kan.

Gröden lamlas här af ladugården, och tilökes med sopor

por halm och allehanda affkrap, som kastas i gödnings-
hopen at brinna och förrutna med den öfriga gödfeln. Någ-
re Stånds personer bruka ock at förmera gödfeln förmedelt
granis huggande på ladugården och under boskapen; hwil-
ket efterdömmen man äfwen önskade af gemene man blif-
wa efterfolgd, sedan han märckt, hwad nytta en sådan
gödning åstadkommer, i synnerhet i desse lerblandade äk-
rar. Gödningen utköres här på åkren om hösten, och det
som om wintren samlas, med sidsta föret om wären; dock
plåga några försigtige hushållare föra gödfeln ut om wä-
ren näst för sänings tiden, och den samma straxt derpå
nedplöja.

Til at bereda åkren brukas här allmänt en tvågri-
nig plog, på Finska *sabrat* eller *aura*, som uti Mag. *Pazeli*
disput. eller *anmärckningar om ang och åkerkänsl* i Österbotn
finnes beskrefwen och afritad; til åkrens härswande brukas
en träharf. Med åkrens tilredande förfäres här såsom jord-
arten på et och hwart ställe det tyckes fordra.

Korn-utfädden förrättas merendels ifrån den 19 tilden
29. Maji uti sand-åkrar, och ifrån den 26. Maji til den
7. Junii efter gamla stilen uti ler-åkrar, och ibland nå-
got sednare; men rågen utfås gemenligen öfwer alt i
åkrarne wid Augusti månads början. Dock blifwa swedior-
ne besädde redan wid begynnelsen af Julii månad.

Skiörde-tiden infaller här efter det som sommar wär-
man varit större eller mindre, och på sänings tiden en tien-
lig wäderlek fölgt. Man får dock sällan börja med inbärgnin-
gen in medio Augusti, utan ofta forton dagar eller tre
veckor senare. År 1742. slutade min K. Fader Korn-skiör-
den fört dagen förr Michelsmässan eller den 9. October
efter Nya Stilen, då lixwäl samma korn ännu war öskadt
af kiöld, men war dock näppeligen half moget. Hos gamm-
malt folk är än i minne, at Kornet lixwäl kunnat innom
sju

sju veckor ifrån säningsdagen fullmoget inbärgas; hwilket
i synnerhet skal händt år 1697. på flera ställen här i lan-
det. 1752. har ock korn-utfädden inkom twå månader i då
warande warma och tienliga wäderlek kommit til rätt mog-
nad. Uti kallare somrar hinner korn-utfädden på fyra må-
nader intet til någon mogenhet. Säden skäres, bindes, torc-
kas och bärgas på lika sätt, som i omrörde Mag. *Paze-
lii Disput.* pag. 56. och 15. §. finnes utfört. Efter tre och
ibland twå dygns riande aftröskas säden, då den varit
någorlunda torr wid införandet i rian. Med uttröskningen
går merendels ut til allhelgona-tiden och på swedie länder-
ne långt längre; för öfwerbyggarena ligga ock spanmåls sky-
larne underlundom hela året i skogen orörde. Åkren
giärdas med wanligt *giärdsele*, som i Finland och annor-
städes i Österbotn.

Utom *Råg* och *Korn* sås här ock af någre ganska li-
tet *vår Hvete* jämte *ärter*, hwilka dock så långt i norr
intet wilja synnerligen trifwas. *Hamp-frö* utfås här alle-
nast til eget behof; med *Lin* växten har ock för några år
sedan blifwit början giord, som dock härtills knappast
lönt mödan. *Rosve-frö* utfås merendels i swedie land och
något litet i ny åker. *Humle-gårdar* äro här sällsynte, dock
förmodar man, at de hädanefter lära blifwa allmännare.
Kål jemte någre andre *allmänna krydgårds växter* brukas här
ännu allenast af Ståndsperfoner.

De almännaste och handgripeligaste *ofeder*, som wun-
nit häfd *vid åkerbruket* här i orten, äro i synnerhet följän-
de: Det är ett allmänt bruk, hwarom redan något är an-
fördt, at Landtman med första snön om hösten utkörer ei
allenast sin årgamla gödning, utan ock den som då kastas
ur sähuset, på trädes-åkren eller det åkerstycket, som den
sommaren varit under råg utfäddet, och fört andra året
derefter kommer at med korn besås. Gödningen lämnas
lass om

Iaff om Iaff at ligga öfwer wintern til nästa sommaren, då den änteligen utbredes och ner-plöjes, sedan både köld och watn, til en del ock solen, all must deraf affört. Der näst är ock det et stort och nästan allmänt förfende, at med utfädet om wären skyndas, innan åkrarne hinna rätt torckas, eller at fänings tiden ei passas efter ägornas läge och beskaffenhet då för tiden; hwaraf händer, at fädskornet uti en så wät och kall jord dels förqwäwes, och hindras wäxten at skiuta up; dels blir ock brådden, då den änteligen långsamt upkommer, mycket klen, och ogräset tager öfwer handen. Detta sker fuller i den affigt, som i misswäxt åren har sin grund, at en tidigare befädd åker kan tidigare och innan frost-nätter infalla, hinna til någon mognad; men i selfwa wercket tillskyndar Landtmannen sig dymedelt en årlig misswäxt. Utom dess befär Landtmannen här i orten sina Korn-åkrar mycket tätt, hwarefter axen blifwa ganska små, och en så tät wäxt genast faller til marcken, samt kan sedermera intet så lätt resa sig up igen af bläswäder. Widare kan ock räknas för fel i åkerbruket, at ehuru här finnes en sådan tilräckelig kärr-jord på många ställen, som jemte lera kunde med nytta användas til sand åkrars förbättrande, ock äfwen öfwerflödige granskogar allestädes äro at tilgå til at nyttjas til dessa swaga ler åkrars i ständ fättande och giödande; så wil Landtmannen likwäl här ännu ei mycket weta af annan giödning dertil, än den som efter boskapen samlas, hwilken således, som redan förmält är, icke heller rätteligen skiötes, oachtadt det wär högt berömlige och om landets upkomst nitiske Landshöfdinge General Majoren och Riddaren Högwälborne Herr G. A. PIPER flere allwarfamma befallningar så deruti, som i många andranyttiga hushållnings mål, utgifvit. Dikande äsidofattes här äfwen af Landtman, och änskönt somlige dika sina åkrar, så hafwa

de dock det rätta diknings fättet sig ei bekant; ganska få landtmän hafwa sina åkrar i tegar delte. En märckelig ofsed wid åker bruket spörjes ock deruti, at rågen fås på åkrarne alt för nära til gärdes-gården, hwaraf förorsakas, at, enär ymnig snö om wintren samlas och til hopa yrs i stora drifwor wid gärdes-gården, och ligger sedan oafsmäldt långt in på wären, blifwer brådden derunder förlegad, ja ofta på 3| 4 famnar ifrån gärdes-gården aftwänar och aldeles afgår; som af förenämde orsak ofelbart härrörer; häst watnet följachteligen stadnar längre tid på berörde ställen. Härtil kommer ock, at åker-renarne äro för höge, ei heller med wederbörlige diken förfedde. De ställen som ligga närmast til sådana gärdes-gårdar, der snödrifwor gärna plåga lägga sig, kunde anten lämnas til wär-fåde eller gräswäxt, och dike, som afförde watnet, upgraswas emellan det och råg åker-stycker.

Öfwerbyggarena i denne Sochn bruka öfwer alt swedie, som dock i denne magre jordmän mer tid och arbete fordrar, och långt mindre af sig kastar, än på andre orter i fetare jord; dock förhåller sig askastningen härstädes ganska mycket efter wäderleken. En bonde uti Salmis by, har för 9. år sedan utfädt i swedie allenast 8. capper råg och inbärgat deraf 15. tunnor. En annan bonde i Suoli-järfwi by, har år 1737. utfädt 3. capper råg, hwaraf han upskurit 1000 band eller åtminstone 10. tunnor. Likaledes har samma bonde förledne sommars utfädt 3. capper och bärgat deraf lika mycket eller 10. tunnor. En sådan askastning är dock fällsynt här städes. Til swedjeland utses här backar och höglänte ställen, gemeligen med tall-och granskog öfwerwuxne. Uppå den skog, som man ärnar til swedie hugg, är här öfwer alt wanligt, at om hösten rothugga (på finska *Cassaroita*) eller afhugga den späda skogen, som består af buskar och telningar;

om våren derefter nedhugges den gröfre skogen, och fört året derefter första gången afbrännes; följande året, sedan de efter första branden lämnade trån och stockar i wissa högar blifwit hop samlade, (som på finska kallas *rävisa*), antändes de ytterligare och afbrännes. Deruppå fås marcken med råg och på wanligt sätt mylles. Sedan den växten är afbärgad, kan samma marck intet befås något annat år, utan måste såsom aldeles utmärglad och i grund bortskämd, utan något hopp at någonsin mera kunna hjelpas til sit första fruchtbare tilstånd, under fää fot lämnas. At här något orda om den fördel eller skada, som swediandet har med sig synes onödigt; hällt detta ämnet nog syffel-satt wåra hushållare.

§. 18.

Angarne härstädes äro mycket swaga och mindre indrächtige i proportion emot åkrarne. Inbyggarna nödgas derfore lämpa åkerbruket efter ängen; så at de icke få upbruka mer åker, än de i ansende til ängen kunna wid macht hålla. Höstlaget uppå desse ängar består til förre delen af gröfre och finare starr, samt fräken och räfswarf (*Equiseti species*) på finska *karva kortet*, jämte andre gröfre höslag. Wäpling är mycket fällsynt; hårdwalls hö finnes endast på de uti lunda lämnade sand och ler åkrar; hwilcka allenast wäxa i några års tid. Mås ängarne, som egenteligen här förekomma, blifwa efter hand mer och mer måslupne, och i synnerhet när en wåt höst infaller, af watnet aldeles öfverwämmas, som sedan tilfryser och afbränner gräs roten, hwaruppå en sådan äng på flera år intet tager någon gräswäxt. Likaledes blifwa de wid träcken belägna starr-ängar, af det ymniga wårflod-watnet, som wissa år i 4. och understundom 6. we-

kor

kor ligger qwar öfwer samma ängar, efter hand förstärde och afsköljde; hwaraf händt, at på många ställen, hwareft förr 50. å 60 år sedan ansefliga starr-ängar warit, der står nu för tiden watnet 3. å 4. alnar diupt, sedan det afskölgt ängen. De i synnerhet wid Uhleå-träsk belägna starr-ängar jemte de fruchtbaste åkrar undergå årligen samma öde. Sådant kan dock icke på något sätt förebyggas, såframt ei igenom Höga Öfwerhetens handhafwande Uhleå-åmynningen eller (*kosken niska*) som är det enda utlopp, hwarigenom watnet härifrån utfaller, kunde uprensas och diupare göras. Då skulle ei allenast det af diupa snö hwarje wår här förorsakade och äfwen i detta wida Uhleå träsk til 3. å 4. alnar perpendiculairt högt upstigande myckna flod-watn hafwa bättre utlopp och på kortare tid utflyta, utan ock det dessutom här stadnade myckna watnet, som de flästa årtens tider står lika högt med måsarne och andre låglänte orter, något närmare aftappas. Häraf hade orten at wänta den nytta och förmån, at mästa delen af de på flera mil sig sträckande onyttige måsar och moraser kunde fruchtbare göras, och icke allenast til äng, utan ock på många ställen til åker upbrukas. Härigenom skulle ock denne ort i det stånd bringas, at den, äfwen som andre orter, kunde nära sig endast af åker och äng-skötsel. Inga lador brukas här på ängar, utan höet förwaras i stackar.

§. 19.

EHuru denne ort haft godt förråd på stora och widsträcktå *ko-*gar, så bestyrcker dock erfarenheten, det landet allaredan känner en märckelig saknad härpå genom den framgångne hushållningen med en så dyrbar naturens gåfwa. Skogen utödes här förnämligast genom swedjande och tiärubrännande. Det förra idkas af öfwerbyggarena til något öfverflöd; så at man på öfre kanten af

Soch.

Socknen fer skogarne tämmeligen förförde, dels af swedian-
de, dels ock af skogs-eldar, som ofta igenom swedjebrukares
wårdslöshet sluppit lös och giordt skada på några mihtar i
kring. Det senare eller tiärubrännande idkas af Inbygga-
rena på nedre trackten af Socknen. I desse förflutne ären,
då tiäran wäl lönt mödan, hafwa skogarne blifwit så al-
deles uthuggne, at inwånarena derstädes innan kort lära
wara nödsakade, at ei allenast öfwer gifwa tiärubrännandet,
utan ock sakna nödig skog til timmer och bränse, dereft
icke tiäru-brännandet i tid inkränckes, och dertil allenast nyt-
jas rötter och til annat behof mindre dugelige trån, då likwäl nu
för tiden den gröffta furu-skogen utan åtskilnad katas til tiä-
ruwed, och måste stupa för yxan. Skatorne af de nedhuggne
trån lämnas i skogen, utan at de til bränse eller annat behof
skulle nyttias och samlas. Ifrån nedre kanten af denne Sochn ä-
ro i desse näst förflutne tider åtminstone 3000. tunnor tiära
ärligen utskippade. Igenom tiärubrännandet försummas å-
kerbruket här alt för mycket, hwilket i ansende til det för-
ra anses af mästa delen allenast som et mellan-arbete och
skötes af det odugligaste folcket på hemmanen, i synnerhet
under den tiden karlarne och det bästa arbets folcket om
wären och långt på sommaren äro sysselsatte wid tiäruda-
len och med tiärens nedförslande til Uhleå.

I ansende til det oförwarliga skogs ödande, som
på margfalligt sätt här utöfwes, skulle tyckas, det skogar-
nes delning wore härstädes så mycket nödigare, som at der-
igenom icke allenast wissa allmänningar kunde för framtiden
afskilde och befredade blifwa; utan ock de förmögna-
ro och folckrikare hemman betagas, at med öfwerflödigt
tiärubrännerie och swedjande förfördela sina fattigare gran-
nar, samt skogarne för dem utöda; af hwilken här all-
mänt inritade bedröfweliga ofed erfarenheten lämnat otwif-
welactiga wedermålen.

De

De här allmänt växande trä-slagen äro: Tall, Gran,
Björck, Rönn, En, Ahl, Wide, Asp; men mindre allmän-
na äro Hägg, Säl, Try (som allenast växer på en holme
i kiando träk) swarta och röda Winbärs-samt törne bus-
skar, Frangula, Kalfbär, Betula nana, och Myrica.

§. 20.

Boskapen härstädes är af lika storlek som på andre orter
i Finland. Inga oxar brukas här til körflor eller åker-
bruket, utan allenast hästar, som äro af mindre slag, men
derjemte tresna och synnerligen starcke. Fårslaget är ock
af lika storlek och art, som annorstädes i Österbotn;
inga Tyska eller Spaniska får finnes här. Utom andra
allmänna boskapslag underhålles äfwen getter uti nå-
gra bylag. Afkastningen af boskaps skötsel består uti
något smör, talg och hudar, hwilka waror af Landtman
förytres dels på Cajana marknaden, dels nedföres de ock
til Uhleå. I nedre delen af Sochnen giöres wäl någon ost,
dock ei mer, än til eget behof.

Af någon synnerlig boskap soka wet man här intet,
utan en och annan gång, då boskaps pesten öfwer hela Ö-
sterbotn grasserat. Biörn tilfogar här nästan ärligen gan-
ska stor skada på boskapen, i synnerhet i skogs bygderne;
hwarföre äfwen i någre bylag wallhjon måste hållas, änskönt det
ei kan ske samfält af någre hemman eller något bylag; hälst de
äro långt ifrån hwar andra belägne. Biörn kommer ofta om nat-
ten på åkren och understundom i sähuset om sommaren, och
faller flera creatur, innan folcket kan upwakna och hinna
til hielp. Hästarne måste ock ofta stupa för honom; ja nå-
gre hemman blifwa ibland aldeles utblottade på hästar, så at de
om hösten intet hafwa någon enda öfrig. Til at förekom-
ma den stora skadan, som de lida af desse skade-diur, haf-
wa någre bylag öfwerens kommit, at förskaffa sig trum-
mor

trummor; på det de med starckt trumlande först om wären, och sedan tid efter annan om sommaren, måtte igenomgå de skogs trackter, hwarest deras hästar och annan boskappläga gå i bet, och således förjaga björnen. Ehuru detta ordur på det fattet intet kan aldeles bortjagas, så tros det dock deraf blifwa så skrämt, at det ei den sommaren wägar sig at hålla til, samt göra någon skada på de orter, hwarest det tidt och ofta hördt trumman. Märckwardigt är, at, skönt björnen uti den öfriga delen af Socken- nen tilfogar skada, så skall han, efter gemene mans berättelse, dock aldrig wisa sig på Paldamo byns mulbete och utmarck. Gammalt folck föregifwa til orsak, at björn efter deras förfäders sägen i urminnes tider skolat ofta wist och uppehållit sig innom denne utmarck äfwen som annorstädes, men sedermera skal en Lappe gått omkring det til denne byn hörande mulbetet, och förmedelst sina konster och widskjeppler förjagat den samma. Man lämnar denne berättelsen derhän; egenteliga orsaken dertil tyckes wara den, at denne byn är något tätare bebodd, än andre byar, och at landet, såsom uti 15. §. är anfördt, på twenne sidor är omgifwit med watn, så at det på det bredaste stället ei är bredare, än något öfwer en ny mil, hwart björnen icke gärna fördrifwar innästla sig.

Uti Kiando byn, som ligger närmast til kusamo, underhålles ock tama Renar, hwilcka af bönderna derstädes, som hwar för sig äga mer eller mindre af dem, nytjas om wintren uti den der warande ymniga snön wid körflor; med Renar hemköra de sit hö, och den otröskade fäden ifrån swedieländerne, med dem göra de ock sina resor til Stad och stämning m. m. När dessa renar om wintern skola betas, hålles en af de äldsta renarne, som har en klocka om halsen, fasttjudrad på sådant ställe i skogen, der renmåsa är til fångs; då de öfriga renarne hålla sig när

när in til den samma, utan at de på något sätt skulle förkingras. Om wären utsläppes alla Renar, då de sedan med första bar marck kalfwa i skogen, samt aldeles ifrån hwarandra förkingras. Wid Augusti månads slut, då deras stimmings tid infaller, skäcka de sig åter uti en hop. Sedan fångas de om hösten med första snön på detta sätt: Man tager fast en ren som är bäst tam, och hänger på dess hals den bekanta Ren-klockan; sedan ledes den til en til detta ändamål i skogen upfatt gård eller stängsel, (på finska *paronpelto*) dit de andre Renarne äro den samma följachtige. Innom detta stängsel blifwa de öfriga Renarne sedan utan swärighet fasttagne. Bönderne nödgas ofta använda 14. dagar och understundom längre tid til dessa sina renars upsökande och fångande; hållt de om sommaren blifwa tämmeligen skygge, under det de en och annan gång wistas i hop med wil renar. När renarne äro 3. års gamle, wänjes de at draga, anten de äro kor eller oxar. Hwärt hemman, som äger tama renar, kan om hösten slagta 8. à 10. stycken; af en god ren-oxe kan fås til 3. lispund kött och 2. lispund talg.

§. 21.

Iagt och Fogelfänge är et ibland de förnämsta landtmannens närings sätt här i orten. Skogsfogel, som Träder, Orrar, Snörpor och Hierpar fångas här mest med snaror och flackor eller fallar, i synnerhet om hösten uti August, och Septemb. månader. Gräns-almogen fångar äfwen fogeln under dess leke tid om wären på leke-stäl- len, samt under trän der det något tidigare blifwit bart. Af större slags foglar brukar bonden at rimsalta och wä- dertorcka en del, som han sedan bespar til sin resekost; desse torckade fogel bröst (som kallas på finska *Linnäcksä*) äro mindre bekante i Finland och Sverige, och

tilredes allenast i Lappmarcken, och några Socknar i Österbotn. I allmänhet klagas här öfwer fogelns ärliga aftagande, som til en del tyckes härröra deraf, at skogarne blifwit ut-ödde, och foglarna äfwen (ör hända) för den ymniga röken, som upstiger få ifrån swedieländerne, som ock ifrån skogs eldarne, nödgas taga sin undanflycht aznorsteds; det är ock genom erfarenheten bekant, at fogel-ungarne, som intet äro i stånd at rädda sig, måste nog ofta fatta lifwet til uti den starka röken. *Sjöfoglar* wankas här ganska litet; *Swanor*, *Gäsf* och några slags *Änder* tilhålla om wären i några floder, bäckar och smala sund; hwarest *Swanor* och *änder* fångas merendels med faxar, som äro upgyltrade bredewid bredden af wattnet; de andre slags foglar fångas mest med skiutande: Dock är fångtet mindre fördelachtigt.

Ikornskiutes här gemenligen ifrån medio Octobris och öfwer hela wintern af hwar man, som äger en stålboğa och en eller twänne gode ikorn-hundar: En karl, som skiuter ikornar, brukar altid med sig en poike, som på finska kallas *Kolkamies*, hwars fysla är, at noga gifwa ækt hwarest kolfwen eller pilen nedfaller; och den sedan bringa til skytten. Wid godt fånge och med goda hundar kan en karl skiuta til 10. å 15. och flera ikornar om dagen. Flygande ikornar äro här mer fällsynte; de äro nästan af lika storlek, som de andre. Med sina wingars tilhjelp kunna de bättre, än andre ikornar kasta sig ifrån det ena trädet til det andra; dock kunna de intet flyga ända rätt fram. De äro rådande öfwer andre ikornar och fördrifwa dem ifrån sina boen, hwilka de sedan intaga och bebo; emedan de intet äro wane at bygga sig nästen. Sin föda taga de mest af ahknoppar och förtära äfwen wissa slags löfblad, jemte hårdt bröd m. m. De ligga öfwer dagarne uti sina boen, och först wid kl. 7. om

qwäl-

qwällen komma de fram, och söka sin föda in til klockan 4. å 5. om morgonen, då de åter krypa in uti sina nästen. *Härmeliner* fångas med hundar, hwilka upwädra dem under gran och andre trä rötter, och dem sedan upgräfwa. Dock kunna härmelinerne ester en wät höft intet dölja sig under trä rötterna, utan måste hålla sig fram. Utom des fångas de ock med fällor.

Räfwar fångas med faxar, samt med de til den ändan gjorde bräder (på finska *Käpylaudat*). *Havar* fångas här dels med fällor, dels ock med snaror. *Mårdar*, *Loar* och *Filfrassar* äro här fällsynte. *Uttar* fångas uti några åar, dock icke til någon myckenhet.

Willa renar skäcka sig altid i stora hopar om wintren, då de på deras spår ofta med snaror af rep fångas; men i synnerhet fälles de i starkt owäder lättare med byssa; då en karl, som står under wädret kan fälla flera af hopen, utan at de andre låta sig af skottet särdeles skrämmas, så länge de intet få wäder af krutet och skytten, eller ock få se honom. Ren-jagten fortsättes här dock wanligast och med största fördel om wären med tidsta föret, när snöskaran bär skid-karlen och dess hundar, men fäller ren. När ren blifwit någon tid af jägaren esterfakt, nödgas den utmattad twärfstadna för honom, sedan dess ben af skaran blifwit särade, och senorne på bakbenen blifwit af hundarne sargade och sönderlitne. Köttet är dock mindre swakligt af en så starkt jagad ren. Under det renarne jagas, söka de til at ifrån ikogarne och der diupare snö är, utkomma på flacka isar och fälten, der de intet hafwa swårt at rädda sig. *Ägar* blifwa ibland wid denne gränts, på lika sätt som renar uti diup snö, upjagade och nedfalte.

Biörnar blifwa om hösten med första snön på det nogaste uti deras hiden esterfökte, och der sedan emot wären, då snöskaran bär skid-karlen och dess hund, men

H 2

intet

intet biörn, med spjut nedskotte; eller om biörn slipper undan på flykten, blir den på dess spår af hundar upfoxt och efterjagad, samt anten med bössa eller båga och spjut nedfaldt; hwarwid den dock en och annan gång får tillfälle at illa skada och farga jägarna, när de intet äro försedde med goda hundar, eller och eliest oforsiktigt gå til wäga. *Wargar* wilja wäl nog ofta innästa sig härstädes, men utrötas gemenligen på en gång med godt skid-föte om wären, då snötkaran ei bär någon warg. Skinwaror, i synnerhet grä-wärck, försäljes merendels hemligen til *Ryffarne*, hwilka i desse förflutne åren betalt dem nog dyrt; en del af skinwaror försäljes ock på *Cajana* marcknaden.

§. 22.

Fiskeriet är ock et allmänt närings medel här i orten, och i synnerhet under misswäxt åren jämte fogel och mjölk det mästa folckets endaste lifs uppehälle. Wisfa öfwerbyggare förtära fällan något bröd med deras färkka fisk, icke heller bruka de något salt deruti. Fiskeriet härstädes är icke öfwer alt lika dräcktigt. Uti några bylag kan hwart hemman ärligen försälja några lifs, torra geddon, och några tunnor salt fisk, dels muickor, dels ock fisk; andre deremot äga mindre och dels ingen tilgång på fisk, utan äro nödfakade at köpa af andra til sit eget behof.

Geddskets fortsättes wid första islofningen om wären med nät och ryffior uti wikar, bäckar och å-mynningar, under leke-tiden; geddans tagas ock med liuster, då den uppliger til grunda wass-stränder at leka. Dess utan fångas den ock med krökar ute på diupet, så wäl uti insidar, som ock i öppna träsk. *Abbor*, *Mört*, *Braxen* och *Id* fångas ock om wären med ryffior och nät på de ställen, de pläga at fira sin leke-tid. Om wären straxt efter islofningen utsättes äfwen i några träsk *Lut* krökar med stor nytta

nytta, då den rinfaltas och torckas; den fångas ock eljest om wintern at ifrån kynders mällo tiden med ryffior under isen. Straxt efter wår fisket utrustas sommarnoten emot *Giös*, *Sik* och annan små fisk. Midt på sommaren utredes äfwen nät ut på diupet för de omsformälte fiskslag, som likwäl på få ställen och allenast wisfa tider lönar mödan. Höst noten, som göres långt större än sommar noten, elter til 100. 120. å 130. famnar lång omkring, och 2. å 2½ famn diup, utredes wid September månads slut, och fortfares med notdragningen efter den så kallade *Muiku* til dess ifarna lägga sig. Detta muickufänget är det fördelacktigaste, och kan med en not om höstetiden fås til 10. 12. å 14. tunnor, som dels infaltas, dels lägges den ock ränsad och ofaltad under tyngd uti sådane til detta ändamål gjorde tunnor, som ei hålla något watern; hwarigenom den kan förwaras til kokfisk nästan färsk öfwer hela wintren, sedan den en gång wäl tilfrust. Den uti *Uhleå* träsk besintelige muickan är långt smärre och magrare, än den som fångas uti *Kiando* träsket; ehuru detta sidstämde träsk är mycket mindre. Uti *Seittenoikia* forssen och derunder i strömmen, så ock uti *Pyhänänjoxi*, öfwer och under *Aittokäski* uti *keräläby*, samt uti *Suolijerwi* strömmar finnes fullan pärlor; men mest af mindre slag, och til så ringa qwantitet, at pärlfiskeriet derstädes intet lönar mödan.

§. 23.

I bland söarne är *Uhleå* träsk i denne sockn namnkunnigast. Ifrån käsken *niska* eller der *Uhleå* elf tager sin början är detta träsk i en tät linea til *Manamanfalo* stranden $1\frac{1}{2}$ mil; samma holme eller öö består af $1\frac{1}{2}$ mil i längden, och $\frac{1}{2}$ mil i bredden, och berättas innehålla innom denne rymd 27. insöar; uti några af dem finnes *Rudor*, hwilka annorledes här i landet äro osynlige. Ifrån denne holme sträcker

ker sig benämnde träsk 2 $\frac{1}{2}$ mil i bredden til Jalanga joki eller Lejnola hemman i Jalanga by. Vidare går träsket 4. mil upåt til Kiehiman joeniu och der belägne Sopala hemman. Utom desf sträcker sig ock detta Uhleå träsk ifrån redan nämnde manamantalo 3 $\frac{1}{2}$ mil åt Cajana, då Cajana åån widtager 3 $\frac{1}{2}$ mil när til Cajana Stad och Slott. Förutan Manamantalo holmen, som är bebodd, ligga här ock åtskillige andre små holmar, dels med furu-och gran-dels ock med löfskog öfwerwuxne, som ei litet bidraga til dess behageliga utlicht. Uti detta träsket finnes följande fiskslag: Gädda, Abbor, Mört, Sik, Muicku, Nors, Laka, Giös, Braxen, Id, Ahl och Lax, som dock är mycket fällsinc och derjemte af mindre slag. Ehuru detta träsk efter gammalt folcks sägen skal fordom varit mycket fiskrikt, så har dock fisken så här som annorstädes nu mera aftagit. Kiandojerfwi är ock ett utaf de största träsken härstädes; det är 4 $\frac{1}{2}$ mil långt och $\frac{1}{2}$ mil bredt; der ligga ock många dels större, dels ock mindre holmar. I forna tider har i synnerhet muicku fångat varit i detta träsk ganska fördelachtigt; då äfwen bönder ifrån Uhleå Sockn idkas sit fiske-fänge härstädes, under den tiden desse stränder än varit obebodde. Suolijerfwi är märckeligt för dess många holmar, som räknas til 25. stycken, oansedt detta träsk är allenast $\frac{1}{2}$ mil långt och bredt; här är ock en holme inwigd til begraving platz. Neliängäjerfwi, som är $\frac{1}{2}$ mil långt och bredt, är bekant för Suomalmen, som der i långliga tider blifwit upgräfwen. Man kunde ytterligare här anföra antalet af de här befintelige många insöar och strömmar, samt utwisa deras widd, hwart de sträcka sig, och huru de til sin fiskrikhet m. m. äro beskaffade, samt huruledes en ked af träsk med åar och strömmar, hwilcka sammanbinda hwarandra, tager sin början wid Ryska gränsen, eller

eller wid Landtryggen, (hwarigenom denne Sockn skils ifrån Rysland) och igenomskiar Socknen, samt änteligen utfaller til Uhleå träsk bredwid förutnämnde Kiehimanjoensu: (hwilcken led så wäl Ryssarne, sedan de dragit sina båtar öfwer nyssnämnde Landtrygg, som ock denne Sockns inwånare fardas med båt, änskönt de somligstades förbi de swåraste forssarne nödgas draga båtarna öfwer land) Men som mina omständigheter intet tillåta mig at härutinnan wara widlystigare; så nödgas jag det alt nu förbigå. En och annan liten öfwer wäxt insö finnes här, på hwilken ärligen bärgas höö. At någon annan insö här uttorekat wet man icke, förutan den en bonde i Mieslaxby för 6 å 8. år sedan afstappat, hwaraf han fadt et godt och ymnigt hööslag. Sådant kunde med flere hööglante insöar här i orten med största nytta wärckställas,

Uti de här befintelige många forssar wore wäl på flesta ställen tilfälle at inrätta miöl-och fåg qwarnar; men emedan hemmanen äro långt ifrån hwarannan belägne, så kunna sådana miölqwarnar intet med fordel nyttjas; hwarföre nu för tiden et eller och flera hemman tillsammans hafwa sina små sqwalt qwarnar i häckar, som allenast mala med höst-och wärstod. Hwad åter fågqwarnar beträffar, så äro icke heller sådana til närwarande tid här anlagde, ei heller kunna de (oackradt dertil nödig skog ei skulle saknas) med någon fördel här anläggas; häst man på bräder ei hade någon affättning, så wida inga större, än allenast trebördings båtar, som högst bära 10 å 15. skeppands wigt, hwarom uti 14. §. är förnänt, härifrån igenom Uhleå åån och der warande många hästiga forssar til Uhleå och nästa söhamn kunna utkomma. Men skulle desse forssar wederböriligen uprättas; så kunde sådana fågqwarnar med största nytta och för-

del här anläggas. Inga tilländningar har man här blifwit warfe, utan häle tillökes watnet alt derefter som äämyningarne af nedflytande jord och mull, eller af den ymniga wärfloden dit bragte stenar förstoppade warda; hälft wärfloden bortskiär och utförer ärligen något af stränderne ei allenast af ler, utan ock annan jord. En så starck wärflod förordfakas här af den ymniga snön, som faller ofta til 2 $\frac{1}{2}$ alns högd; om den med regn affmälter, blifwer wärfloden desto ymnigare; men enär snön af folksien förtäres, och watnet smänigom af nattkölden astorckas, så kan wärfloden intet blifwa så starck.

§. 24.

Inom denne Socknens rymd finnes ätkillige höge och något längsträckte Berg; af hwilka jag här förnämligast märcker följande, som af inbyggarena i orten föregifwes för de högste och märckeligaste: Et berg i Uralaby, Iwara kallat, hålles före wara öfwer 100:de famnar högt; icke långt ifrån detta ligger et annat något mindre berg korpiwara. Sijkawara berg i Suolijärwi by är ock tämmeligen högt; det föregifwes underfundom gifwa dan ifrån sig, hwaraf Suolijärwi äboerne, hälft om wintern, förespå wäderskifte och i synnerhet urwäder; men om hösten skal samma berg ryka öfwer dygn för infallande regn-wäder. Nuottiwara, som ligger emellan Auhö och Suolijärwi byar, är ganska högt, ja så, at solen uppå dess öfwersta kulla kan om sommaren synas hela natten. (a) I Puolango by förekomma ock twänne ansefne höga berg, det ena Leipiwara och det andra Kuoretwara kallat; Räckywara berg i Näljängä by skal ätwen wara ganska högt. (b)

Uppå någre långt mindre bögder wid kiando trasket, en äfwenemnde Nuottiwara berg, skal jemwal solen midsommars tiden öfwer hela natten wara synlig; dess utan bar

ock

ock min Sockneman Com. Herr Johan Wichman år 1752. i början af Junii månad emellan Hossa och Ruchtinansalmi gingerlag uppå det förenämde trasket anmärckt, at solen blifwit öfynlig kl. $\frac{3}{4}$ på 12. och åter synlig 10. minut: på 1. Det torde gifwa tilfalle at tro, det Polhögdens berstedes ei lerer mycket differera af de orters, som almant ero bekante för det de se midnatts solen.

(b) Om Hiss Slott som af någre förmenes varit bar i Socknen belegit, hafwa de, (hwilka flera resor besökt det föregifna stället) för wisso berättat, at der, som det skulle varit belegit, skall allenast finnas et något högt berg uppå en vidsträckt måsa; och som der inga lemningar til et sadant Slott skola synas öfrige, så lerer ock berättelsen om detta Hiss Slott kunna anses nästan för ogrundad. Widare lius bar i saken torde framtiden wid banden gifwa.

§. 25.

Här i Socknen saknas ei heller ymnige källor, ehuru deras synnerliga kraft och nytta är inbyggarena til en stor del obekant. Uppå öfwersta kullan af det i näst föregående §. omnämde Iwara berg är en källa belägen, som aldrig uttorckas; watnet deruti berättas ock wara ganska klart, och derjemte mycket kalt. Likaledes skal på öfwersta spetsen af Korpiwara berg finnas en källa, som är af lika beskaffenhet med den förutnämde. Ifrån Nuottiwara skola efter inbyggarenas berättelse 3:ne källor opspringa, hwilka alla innehatwa ymnigt och klart, men i synnerhet den tredie ganska behageligt rent och kalt watn; hwaröre ock Prästerne ganska fallan gå samma källa förbi; hälft den ei ligger mycket af sides ifrån Präst-wägen emellan Auhö och Suolijärwi byar. Uppå Leipiwara och Kuoretwara bergen äro ock flere sadana källor, (hwilka aldrig tilstry-

sa. Omkring Sämerijärfwi i Salmis by skola åtfkillige källor finnas mäst på jämna mäsar belägna, märckelige för det deras breddar stå til 2:ne alnars högd öfwer mäsan och watnet äfwenledes jämt med breddarne, som dock ei bestå af fast jord, utan endast af mäsa. (a) I Paldamo byn och wid stranden af Uhléa träsk icke långt ifrån kyrckan ligger en källa, som är omgifwen af en röd järnocker; watnet deruti är vitrioliskt; uppå Säkejärfwi skogs marcken förekomma äfwen flera källor uti bergsrefwor och annorstäds belagne; på botnen af någre wisar sig jämwäl en rödachtig ockra, och watnet smakar mycket starkt af bläck.

(a) Om desse Källor, som ock om de i seregående §. uprechnade berg, har vice Past. Herr Simon Appelgren gunstigt lammnat mig underrättelse.

§. 25

Hwad mineralier och bergarter beträffar, så har man härtils ei blifwit warfe någre synnerlige härstädes. Kalck-sten finnes fullan uti Melalax by, dock ei til någon ymnighet; icke heller brännes här kalck mer, än til eget behof. Slip-och qwarn sten (*lapis cotarius*) fins i Ristijärfwi by, hwarifrån den allmänt tages nästan til hela Socknens behof. Siömalm (*minera ferri subaquosa*) upgräfwes på flera ställen i kärr och insjöar, i synnerhet uti det i 23. §. omnämde Näljängä träsk, hwarifrån inbyggarna derstädes hafwa så wäl alt sit järn som ock stål. Malmen uptages ifrån siöbotn med en dylik häf, som brukas af fiskare och är giord af tätt bundit nät. Järn-tilwärcckningen sker på detta fättet: Innan malmen får läggas i ugnen, lägges den i en hög ofwan uppå en til detta behof af grof och lång huggen torr wed giord lafwa; som sedan antändes och upbrännes tillika med en hop af samma wed, som är lagd omkring och ofwan uppå lafwan och malmen; på det den deri-

derigenom må ränsas af den mästa widhängande ärgen, och således beredas til bättre smältning i ugnen. Förmedelst detta brännande flyter wäl malmen i stora högar, men derefter blifwer den sönderhuggen uti ett dertil giordt tråg; då järn-ämnet flyter öfwerst, och ärgen samlar sig til botnen, hwarifrån den efter hand utkakas. Sedan strös järn-ämnet ungefär til et stop i fänder ofwan uppå glöden uti hyttan, som står i ständig låga. Hyttan är utan uppå en samn i qwadrat kring bygd med timmer ungefär til 4. alnars högd, och med en liten lucka neder wid grunden; denne bygnad är innanföre kringmurad med gråsten, och emellan muren och wäggarne fylld med sand, som bewarat wäggarna för brand; i ansende til dess innanrymme är ugnen ofwantil något vidare, midt uppå allenast 3. qwarter i diametern, och wid botnen åter vidare, som består allenast af tätt i hop slagen mull; hwarifrån smältningen lättare kan uttagas igenom förberörde lucka, och järnet desto mindrefår tillfälle at undan rinna. Smältningen uti hyttan påstår ei längre än $\frac{1}{2}$ dygn, hvarunder uti hyttan häfwes ömsom kol och malm under ständigt bläfande med en något stor smediebälg, som med sit rör bör vara stäld der hyttan är trängast. Hela tilwärcckningen upsmältes på nytt uti äffian, på det all rost och ärg desto nogare må derifrån afskiljas. Så framt med alt detta riktigt tilgår, och hyttan eliest blifwer ofkadd, samt intet iwärt regn öfwerfaller, så blir askastningen för $\frac{1}{2}$ dygn til 3. å 4. Lisfp. och af malmen kan wara åtgångit 30. å 40. Lisfp. håller altså denne siömalm järn til 10. procent. Förnämsta järn-tilwärcckningen sker uti Näljängä by; eliest tilwärckas ock myrjärn uti Lua-Ristijärfwi-och Murtomäki byar, hwarest malmen upgräfwes uti kärr och myror; så wida de derpå ei hafwa någon tilgång uti insjöar. Detta järnet berömmes allmänt af smederne, sedan det til-

räckeligen af slagg blifwit renadt; och flålet som här tillwärcas, bruka de til ägg på yxor och knifwar långt håldre och fram för något iwenkt, som de ei lärdt sig at utblanda och upbruka.

Mur-tegel slås här allenast i Paldamo by til eget behof, på det allmänt wanliga sättet.

OM SOTKAMO SOCKN.

§. 27.

Sotkamo Sockn gränfar åt öster til Rysland, åt väster til Paldamo, åt söder til Idensalmi, åt syd-öst til Rieljårfwi eller Carelen. Hwaraf Socknen fått sitt namn kan ei med trygghet sägas; dock synes troligt, at den fått sitt namn af et träsk, Sotkajårfwi kalladt, som är belägit straxt ofwan för Sotkamo Kyrckia. Sotkajårfwi har åter sit namn af et slags fisk mäfar, som kallas på finska *Sotka*, och hwilcka til en myckenhet hatwa sit tilhåld i samma träsk. Socknen är ungefär 24. nya mil lång och 4. å 6. mil bred. Den innefattar uti sig nu för tiden 217. bebodde och 31. obebodde hemman, eller $39\frac{2}{3}$ bebodde och $\frac{2}{3}$ obebod. mantal.

§. 27.

Denne Sockn har, såsom i 16. §. är förmält, år 1647. blifwit et särskilt Pastorat, då ock den första kyrckan här är upbygd, som 1691. af en ursinnig karl blifwit upbränd. Derefter har åter en annan kyrckan här blifwit upfatt, som af sig sielf förfallit; den som nu för tiden står, är 1737. upbygd. Denne Kyrckan, så wäl som de föregående, består af trä-bygnad; här äro ock twänne små klockor. Så i denne, som ock i de andre Kyrckiorne, finnes ingamärckwärdigheter, emedan de tid efter annan af Ryssen blifwit plundrade

plundrade och aldeles utblåttade. Ehuru ei heller här i Socknen intil närwarande tid warit något Capell; så hafwa dock inbyggarena redan wunnit den förmån, at Hans Kongl. Majt förledne höft allernådigt bewiljat deras på öfre kanten af Socknen i Kuhmoniemi och korpisalmi by sökte Capell bygnad, och dertil lika nådigt bewiljat en allmän owilckorlig collect öfwer hela Riket.

Församlingen härstädes förestås af Kyrckioherden och enne Capellaner. *Kyrckioherdar* hafwa warit följande: 1. MANSVETUS JACOBI 2. ERICUS ANDREE CAJANUS Kyrckioherde härstädes år 1652. 3. ERICUS ERICI CAJANUS förut Sacellan härstädes. 4. ISAAC SINIUS död 1727. 5. ABRAHAM SADENIUS Aboënsis Pastor 1728. död 1735. 6. CASPAR GROEN Pastor 1735. död 1744. 7. och nu warande Probsien LARS HENRIC BACKMAN, som år 1746. erhållit fulmakt.

Capellaner wid denne församling hafwa warit: 1. E. RIC. AND. CAJANUS Capellan 1647. sedan Pastor härstädes, 2. HENR. JOH. HOFFREN Capellan 1652. sedan Pastor i Idensalmi 1672. 3. ERIC ERICI CAJANUS sedan Pastor såsom redan förmält år. 4. ANDERS ERICI CAJANUS 5. ISAAC SINIUS sedermera Pastor. 6. ERIC ISAACI SINIUS. 7. ZACHARIAS UHLBRANDT. 8. ERIC SVAHN. 9. JOSEPH AHLUND. 10. JACOB CHYDENIUS sedan Pastor i Kusamo och nu för tiden i G. Carleby Nu warande Capellaner äro, HENRIC MELANUS och JOSEPH. AHLUND.

§. 29.

Hwad angående inbyggarenas närings sätt i Paldamo Sockn uti 17, 18, 19, 20, 21 och 22. §. i korthet är sagt, det kan äfwen lämpas til denne Sockn; hälft inbyggarena härstädes idka samma och enahanda närings-sång, och sielfwa landets belägenhet icke heller någon urskilning härutinnan fordrar. Det synes alltså onödigt, at omförmälte närings-

näringsfång här vidare igenomgå. Här förekommer allenaft den åtskilnad, at i denne Sockn tilwårckas fallan någon tiära, som härrörer deraf, at inbyggarena, så framt de kunna utkomma til Utleå träsk, äro nödsakade at förbi forssen Koifwukoski och det häftiga watusfallet (ämmä) igenom Cajana Stad öfwer land släpa sina båtar jemte tiära och andra waror til Cajana åan. Men om någon renbåt-fart, til undwikande af slik olägenhet, kunde upträckas, och med dräglig omkostnad öppnas förbi Staden; eller om det starcka strömfallet igenom behöriga maskiner kunde göras navigabelt, hwilket ei torde wara omöjligt: så skulle denne Sockn hafwa deraf en träffelig nytta och förmån.

§ 30.

Denne Sockn innefattar uti sig många större och mindre träsk och insjöar, som til större delen äro något fiskrike, och innehafwa samma fisk, som Paldamo träskken; här förekomma ock åtskillige floder och strömmar, som sammanbinda träskken och igenomflyta Socknen, begynnandes ifrån Ryska gränsen; hwilken led så wäl Ryssarna, som allmogen härstädes färdas med båtar til Cajana: hwilket alt man här utförligen kunde beskrifwa, samt deras antal och beskaffenhet ådaga lägga, så framt tilfället wille städia det til denne gången. Någre öfwerwäxte små insjöar finnes här äfwen, af hwilka i synnerhet märckes ett uti Witamo by, som skal hafwa små öppningar, hwarest geddor och abborrar ofta skola wisa sig.

§ 31.

Bland de här i Socknen belägna Berg är det bekanta Wuokatti, som af Herr TUNELD i des Geographiska beskrifning öfwer Sverige berättas wara $\frac{1}{2}$ mil högt, $\frac{3}{4}$ mil långt, och $\frac{1}{4}$ mil bredt. Uppå öfwersta kullan af detta berg

berg finnes (efter en trowärdig bondes berättelse, som är wär wid samma berg boende) först 2:ne små insjöar, som innehafwa swart och grumligt watten, så at inga fiskslag der kunna trifwas; men något stycke längre i wäster skola äfwen uppå samma berg ligga 2:ne andre små insjöar, hwarest watten är aldeles hwitt och klart. Uti endera af dem skal ett slags fisk, eller (som tros) ormar, någon gång wist sig, som så til storlek som uelende ei warit olike större nejenögon eller mindre slags ålar. För förra feigde tiden har man, efter gemene mans berättelse, ifrån detta wuokatti berg til den dertil närmast belägne gården Tickalanniemi skolat hört åtskillige starcka skott; så at hela udden deraf darrat och skakats. Ifrån detta berg berättas om sommaren upgå flere rökar, som af de närboende hålles för säkert tecken til regn; understundom skal det ock ryka om wintern, hwaraf man dock ei wet något at förspå. *Älvårens* berg, som ligger 4. mil i sydost ifrån Sotkamo kyrcka, föregifwes ock för något högt; öfwerst uppå des kulla skola finnas 2:ne små insjöar af 20. eller 30. samnars längd och bredd, ungetärligen 2:ne stenkast ifrån hwarandra belägne: Uti dem skola geddor och abborrar en och annan gång blifwit fångade. Här ligger ock ett berg *Talpiwara* eller *Hopiawara* kalladt, som kyrckioherden Herr Mag. MATHESIUS ides disp. de *Ostrobothnia* pag. 16. anmärckt.

§ 32.

MYrjärn och stål tilwårckas äfwen här i Sockn; Myrmalmen upgräfwes i kärr och insjöar lika som i Paldamo. *Swart Järnsand* finnes ock på någre ställen, oansedt ei til någon ymighet, hwilken innehåller i wigt dubbelt mer än annan hwit och röd sand. *Swafvel-kies* finnes

nes på nägre berg, i synnerhet på det i näst föregående § förmälte Taiwiwara. Inga andra bergarter äro til närwarande tid här upfundne.

§. 33.

Härtil wil jag lägga några ord om inbyggarens Tideräkning i detta län. För desto större och klarare upplysning härutinnan wil man härhos anföra några årtal, hwarifrån de fordom börjat sin tideräkning: „1600. stora halm-året. 1608. JOHAN OTTE SONS Jordrefning. (a) 1611 „första flychtings år eller Karkuwuosi. 1622 reiste konung „GUSTAV ADOLPH genom Saresmäki, Käkilax och Sa- „resniemi byar. 1656 andra flychtings året eller karku- „wuosi. 1669. swårt år. 1675 1676 1677 dyr tid i Österbotn. „1676. kneckte året. (b) 1687 1688 oår och dyrtid i Ö- „sterbotn. 1695 1696 1697 oerhörde hungers år. 1712 den „13. Martii kangas-säta. (c) 1716. den 14. Febr. Cajana „Slott intagit. „(d) Nu för tiden räknar allmogen sin ålder ifrån freds slutet 1721, Päuta kefä 1730, då det warit en owanligen torr och varm sommar, Yxinäinen Halla- wuosi 1731, då natt frosten allmänt här i orten förderf- wat årswäxten, Kemiläis Talwi 1742 då Kemi Compag- niet låg härstädec til gränsens förwar, Kafacka Talwi 1743. eller sidsta Ryska öfwerwälds tiden. Likaledes lära desse näst förflutne wintrar blifwa deras ålders mär- ke år.

(a) Man har föga tilförtätelig kundskap, om denne jordrefning, som i det öfrige Österbotn skal varit allman, til någon det gådt för sig bar i tenet.

(b) Då bar kneckte skrifning barifrån skiedt til Danska kriget.

(c) Kangas säta bemercker på Svenska valmar krig, och bar blifvit nämndt efter det som gifvit anled- ning

ning til detta Ryska infall, ty samma år under marck- naden i Cajana bar Provincial Tull Inspektoren Bergström af Ryska handlande confiscerat ett partie (som förmenes) riktigt förtulladt walmar; hvilcket til at hamnas, (såsom bar om förut tilfalligt vis något er omtalat) Ryska Cos- kerne ungefär til 100. eller 120 man igenom Carelen infallit; och plundrat först Sotkamo kyrcka, Preste gården, Turun- korda hemman, som afledne Majoren AFFLECK då haft i besittning, och vidare Cajana stad, såsom uti 11. §. för- melt ar; hwarifrån de begifvit sig til Paldamo och der på Prestegården, och då warande Befallningsman Tammelanders gård Inmola på lika sätt fortfarit: så at de med sig bort- fördt en anseelig skatt af silfver och annan redbar egendom.

(d) Denne anmerckning om de gamlas tideräkning såsom den bar er införd, har Kyrckioberden Mag. JOHAN FROSTERUS uti en afleden mans Psalmbok funnit.

§. 34.

Förutan de många winter märckedagar, af hwilka här i orten spås om på följande sommar; hålles följande af de förståndigaste för säkra tecken til förestående wäderlek. När Solen om sommar-tiden synes wara omgifwen af en ring något lik regnbogan, spås kulit i luften; likaledes om wintren, när månan är omringad, förespås urwäder. Af solens utfende wid des up- och nedergång tages ock et sä- kert märcke til infallande wäderlek. Om torndyflarne om Sommaren flyga och surra efter solens nedergång, blifwer klatt wäder, jämwäl när daggen om sommaren faller straxt efter solens nedergång, så at gräset gör handen eller föt- terna wäta. När lärckan om wären sjunger högt up i luf- ten, säges allmänt, at warman blir beständig. Närtwint-
K ten

ter eller bosnöcken låter illa, bebodar det kalt; sammale- des när tranorna mycket skrika. Om spinlarne efter sol- fättningen flitigt wäfwa och utspänna sina nät, följer regn; dylikt skier ock när hunden tuggar gräs, och swinen bä- ra halm i munnen, same när wattu-puffar och lerig wäg hastigt torckas efter regn, eller när watnet efter starkt regn ei öker sig i synnerhet uti regnbäckar. Norrsken på födra delen af himmeln, tros äfwen föreboda töö och regn. När dimban slår up, och det då wid pass kl. 8. f. m. begynner at regna, går regnet snart öfwer; åker torrdönet hastigt, warar ei heller regner länge, och twärt om. Det tages ock för säkert teckn til regn, när tiocck moln drif- wer sig up om morgonen i wäster twärt emot den upgå- ende solen; äfwen så anses, när röken slår neder at jor- den om sommaren, eller när myrona stiga up i löf trån. När om wintren efter brunnen wed, glöd til någon myckenhet blir quar i spisen, hålles det för teckn til töö eller blida- dare wäderlek; som jämwäl spås när någon rodnad om wintern synes på himmeln. När fradga samlas på strän- derna förebodar sådant infallande storm wäder, och i syn- nerhet ifrån samma wäderstreck som ligger emot stranden der fradgan samlas. Så framt om wåren ofta omkring solen synes wäder solar, och solen derjemte skiner lika som i- genom flor, hålles det för teckn til swag årswäxt; lika- ledes tros ock enär göken om wåren höres alt för tidigt, då snön än ligger quar på marcken.

Ungefär år 1700. har et owanligt åskeregn fallit här i orten, hwarefter i Paldamo Sockn och Urala by något stycke ifrån Saris hemman än i dag skola kunna ses spår öfrige och fohrar af någon alns duplex i jorden. År 1710. har på flera ställen första dag juhl infallit et alt för starkt och häftigt blåswäder, hwars like man här sedermera ei skal ersarit. 1735. har i synnerhet på Näljängå traekten i Paldamo

Paldamo Sockn Jacobsmåfso qwällen et så häftigt åskeregn nedfallit, at det besynnerligen på åkrarna sammandrifwit mullen til 1½ alns högd wid gärdes gården, skurit efter sig 1½ alns diupa fohrar, och dels nedslagit dels ock med allo bortfört same förderfwat årswäxten. Uti Salmis by har förledne sommar en swår wäderwirfwel öfwerगत et hem- man, som kullkastat hufen, och sönderrifwit taken, samt bortfördt någre wid hufen liggande näfwer högar, hwaraf flikar blifwit sedde wid Pakanajärwi, som ligger 1½ mil ifrån detta hemman; denne wäderwirfwel har äfwen kull- kastat alla förekommande trån, ja ock de tiocckaste furur på 2½ ny mils wäg och allenast 100. alns bredd.

S. 35.

Stidt wil man något nämna angående de här fordom öf- lige *widskeppelser*. Ehuru desse igenom Lärarens ösparda möda och myckna flit nu mera mästandels afskaf- fade och utrotade äro, träffas här dock ännu de, som såda- ne widskeppelser äro tilgifne; och först hålla sig til wissa dagar och efter dem inrätta sina fysflor: Såsom til exemp. intet börja utfäde, ei heller utläppa boskapen, eller bör- ja swediefäll på någon måndag, som almänt jemte freda- gen kallas och hålles för *kateben* eller *kadet påivä* på swenska atwunds dag; intet spinna torsdags qwällarne; icke bulka eller mycket ramla i gårdarne och innom hus e- mot fredagen och i synnerhet Georgii dag, emedan det skal förorsaka desto häftigare tordön om sommaren: Icke slå, än mindre bärga något höö Olofsmåfso dagen, på det biörn ei må skada boskapen. Det anses ock för ganska skadeli- git at utgifwa något creatur ifrån gården förr än man fi- rat *Wnoden atkajiser*. Widare tros det ock föra med sig hwar- iehanda förderf, om försädernas stadgar och bruk om wissa dagars strände skulle å sido sättas. Ibland sådana dagar är

förnämligast *kekri* eller Allhelgondagen, som efter alt ut-
fende firas på 2:ne handa fäst, dels efter hedendomen, den
fordna Finska Afguden *kekri* til ära, dels ock efter Påf-
wedömet's plägsed de framfarne helgon eller så kallade *Py-
bille miehille* til åminnelle. Efter hedendomens plägsed firas
denne fäst sålunda: Aftonen för Allhelgon dagen eller
ganika tidigt samma dags mårgeon slacktas et får, hälft års
gammalt, som ledankokas utan at söndra något ben; eller at ei
wid helfans förlust smaka något deraf, ja icke ens dels
sälta, innan det framlägges helt på bordet. Deruppå up-
åtes det utan at lämna några qwarleswor: Och emedan un-
der det namnet *kekri* åfwen tomtegubbar tyckes wara för-
borgade; ty tilred:s för dem qwallen förut allehanda mat
och drycker, som äro at tilgå, af några uti få hus för bo-
skaps-lyckan, af några uti stall för hästelyckan, af några under
store trän och wid stora stenar på åkrar eller i skogarne, och af
somlige på alla upnämde ställen tillika, alt efter det förfadernes
plägsed det kräfwer. Men hwad efter Påfwedömet göres de
helige män til åminnelle, består deruti, at husbonden
qwallen för allhelgon dagen i mörckret på gården
dem emottager, och införer uti badstugan, som är för dem
så wäl annors upstädad, som i synnerhet til badning til-
redd med kalt och warmt watn, samt qwastar; hwareit åf-
wen är et bord anrättadt med allehanda mat och drycker.
Husbonden uppaffar dem derstädes wissa tider, och omfi-
der följande dags qwallen, som gemenligen kallas *Sieluin-
päivä*, sent i mörckret med blottadt hufwud och med öls
och brånwins spänderande dem utur gården beledsagar.
Hwarwid märckes at så framt efter desse helige mäns ba-
dande qwarblifwer i watnet något ax af halmen, tages der-
af bemärckelse til följande godt och fruchtamt år; men
beñnes der pärtte brand eller deraf fallit kol, betyder
det infallande miswäxt, *Woden alkajais jäö*, hwars firan-
de

de anses så nödigt, at alt företagande uti hushållningen
dessutom ei har framgång, förutan det, såsom redan sagt
är, inga creatur innan dels firande så utgifwas, är icke
bunden til någon wifs dag, men firas allmänt på den dag,
som det efter förfadernes plägsed uti en och annan gård
kommit i bruk. Til dels högridelighet slacktas et får, och
tilredes både mat och drycker til öfwerföd. Det är besyn-
nerligen märckwärdigt, hwad fåret beträffar, at innan dess
kött både til hufwud och klöfwar, m. m. är af folck för-
tärtdt, skal intet creatur deraf så det ringaste smaka; hwar-
före ock under dels slackande inga hundar så wara närwa-
rande, och efter slackningen förwaras och nedgräfwes dels
innanmäte m. m. på det icke heller några roffoglar må
komma dertil. De som desse widskjeppler äro tilgifna,
pläga åfwen Thomas mässö dagen föra elden omkring sina
gårdar, på det eldskador måge undwikas. Dagen för
Juhl röra de intet watn, på det flugor, och slik ohyra
ei må trifwas i gårdarne. Juhl-ottan låta de intet synas nå-
gon eld ifrån gårdarne, på det kråkor ei må upåta års-
wäxten på åkrarne om hösten; då åfwen en karl helt na-
kot skal gå med lian på åkren, och ladas lika som slå höö,
så framt tisteln i åkren skal kunna utrotas. Juhl-dagen
gifwes foder åt hästarne utur en så kallad *bubmar* eller en
trä mortel, och för höns lägges korn innom något käril-
band, på det de måtte desto bättre wärpa; men eljest sko-
la höns då ei få se dags lius, inga swin eller andre crea-
tur utsläppas eller watnas hela dagen. Staffansmässö da-
gen watnas hästarne öfwer ölfwer, och på det de måtte
desto bättre trifwas, lägges samma dag i Kyrckiohofwen
ett ikorn skin. Fastelags Tisdagen hålles ingen eld, utan
lägger folcket sig ganika tidigt til hwila. Påsk högriden
helgas uppå widskjeppligit fäst ända ifrån Skär-dorsdagen.
Om Skär torsdagen går husbonden 3. gångor omkring sin
gård,

gård, hafwande i ena handen en tiäru-bytta och et stycke näfwer, i andra handen bodnyckeln och en lia, i munnen et stycke swafwel, och wid lifwet bunden samt eftersläpande en stör eller ock en eldgaffel; hwarigenom tros all ohyra, i synnerhet ormar från gården kunna aflängas. Långfredagen bär man med någon skälla wate til sig ifrån fremmande brunnar, då sattes ock saltet, hwarmed boskapen Påskmorgon skal grutas, uti koskällan och förwaras uti hubmar eller trämortein. Om Påsk morgon lägges skällan om halsen på kon, som bär den hela sommaren; all boskap grutas samma Påsk morgon med salt och tidigt upköres ifrån sina nattläger med et dertil ifrån skogen om Skärtorsdagen hemtadt spö. Wid barna-Christning, trolöfningar samt jagt och fogel fångar äro afwen åtskillige widfkeppeligheter öflige, som man dock här för widlyftigheten wil utelämna.

Detta är, hwad jag uti en mycket inskränckt tid angående mit Födsoland och dess inbyggare gittat i dags liuict framte. Emedan ämnet är i sig self widlyftigt, så har det ei af mig fulkomligen kunnat utföras: I synnerhet har jag wid afhandlingen om Sotkamo, nödgats wara mycket kort. I medlertid behagar den benägna Läfaren bewärdiga detta arbete med et sådant omdöme, som han finner tienligt at upmuntra, och ei affkräcka andra, at uti lika ämnen framgifwa sina Snilles foster til wårt K. Fäderneslands tienst och nytta.

Å N D E.

Rättelser.

pag. 9. lin. 21. läs oupodladt. pag. 29. lin. 24. läs til 532 Dal. pag. 39. lin. 11. läs Saamia läs Sambia. pag. 39. lin. 5. läs beatitudinem. pag. 39. lin. 13. läs Pell läs Pellar. pag. 49. lin. 14. läs giärdfele läs giärdfel.

D. D. ORNITHO- THEOLOGIE

PARS POSTERIOR

QUAM,

*Ex Consensu Amplif. Facult. Phil. In Reg. Academ.
Aboënsi,*

PRÆSIDE,

CELEBERRIMO UIRO,

D^N. PETRO KALM,

Oeconom. PROFESS. Reg. & Ordin.

NEC NON

Reg. Acad. Scient. Svec. MEMBRO

PRO GRADU

Ad publicum examen defert

ANDREAS MALM,

AUSTRO-FENNO.

In Audit. Majori Die XVI. Martii, Anno MDCCLIV.

Horis ante meridiem solitis.

ABOÆ, Impressit Direct. & Typogr. Reg. Magn. Duc.
Finland, JACOB MERCKELL.